
ITE
Saimaalla

◀ Kannen kuvassa Marko Ruuskasen teos, kuva Sampo Luukkainen.

▲ Jussi Tukiaisen pihapiiri Kerimäen Kattilamäellä on ITE-taiteen aarreaitta. Kuva: Sampo Luukkainen.

▲ Hannu Hämäläisen teoksia ITE puusta -näyttelyssä Suomen Metsämuseo Lustossa. Kuva: Kimmo Heikkilä.

SISÄLLYS

LUKIJALLE • Minna Tuuva & Kimmo Heikkilä 7

TERVETULOA SUOMALAISUUDEN JUURILLE • Kiti Häkkinen 8

ENNEN OLI PAREMMIN JA NIIN ON NYTKIN • Seppo Knuuttila 12

SITKEYDELLÄ JA ITEPÄISYYDELLÄ • Raija Kallioinen 16

ITE-TAIDE EUROOPPALAISENA KULTTUURIPERINTÖNÄ • Raija Kallioinen 22

KATTILAMÄEN PÄRISYTTELIJÄ – JUSSI TUKIAINEN • Erkki Pirtola 26

SÄPINÄÄ JUVAN SALOMAILLA – TIMO TEITTINEN
Minna Tuuva & Kimmo Heikkilä 34

TUOHELAN VÄKEÄ – RISTO PELKONEN • Minna Tuuva 42

RAKKAAT TERVEISET KYYHKYLÄSTÄ! – RITVA NURMI
Minna Tuuva & Kimmo Heikkilä 46

USKO, TOIVO, RAKKAUS – MARKO RUUSKANEN • Minna Tuuva 52

HAKOAPAJA – ELÄMÄNTYÖSTÄ NÄHTÄVYYS – ESA HEISKANEN
Minna Tuuva 60

ITE PUUSTA LUSTOSSA • Reetta Karhunkorva 68

ETELÄSAVOLAISIA TAITAJIA • Minna Tuuva 74

- Erik Essell
- Taito Huotarinen
- Hannu Hämäläinen
- Reijo Höylä
- Pirkko Inkinen
- Pertti Karhunen
- Pentti Kontturi
- Veikko Koukonen
- Kaarlo Lintunen
- Leo Löppönen
- Ronttopuisto
- Risto Salmi
- Kaarina Staudinger-Loppukaarre
- Raimo Suhonen
- Susanna Tuominen
- Veikko Turtiainen
- Petri Turunen
- Raimo Vokkolainen

KIRJOITTAJAT JA KUVAAJAT 112

Reijon Höylän tallinäyttelyn vastaanottokomitea. Kuva Kimmo Heikkilä.

LUKIJALLE

Tervetuloa ITE-matkalle Etelä-Savoon

ITE Saimaalla -kartoitushankkeessa etsittiin ja haastateltiin Etelä-Savon ITE-taiteilijoita vuosina 2016–2017. Vuonna 2018 ITE Saimaalla -esittelyhanke toi julkisuuteen kartoitushankkeen tulokset. Metsämuseo Lustossa järjestettiin puuteemaan keskittyvä alueen ITE-taidetta ja kansanluovuutta esittelevä näyttely ITE puusta. Pihapiirikartan avulla Etelä-Savon asukkaat ja matkailijat saivat tutustua kansantaiteilijoiden itsensä esittelemiin kulttuurikohteisiin vuosina 2017 ja 2018. Tähän ITE Saimaalla -kirjaan on koottu taiteilijaesittelyjä hankkeessa haastatelluista henkilöistä. Taiteilijaesittelyiden lisäksi valotetaan muun muassa ITE-taiteen 20-vuotista kartoitushistoriaa, pohditaan visuaalisen nykykansantaiteen tulevaisuuden näkymiä ja suojelua sekä sen suhdetta yhtenäiskulttuuriin.

Maaseudun Sivistysliitto on useissa ITE-taiteen hankkeissa kartoittanut ja esitellyt ITE-taidetta jo melkein koko Suomen alueella. Usein maakunnallisille hankkeille esitetään kysymys siitä, mikä on juuri kyseessä olevalle alueelle tyypillistä ITE-taidetta? Etelä-Savossa vastaus näyttää olevan puu. Puunveisto vaihtelevilla välineillä ja puun käyttö muodossa tai toisessa teoksen tai taideympäristön materiaalina on yleistä Etelä-Savon alueella. Toki mukaan mahtuu myös poikkeuksia tästä säännöstä, kuten tämän kirjan taiteilijaesittelyt kertovat. Yksi yhteinen piirre kaikille ITE Saimaalla -hankkeen taiteilijoille on jatkuva kehittymisen halu. Oman taiteellisen työskentelyn sekä taidollinen että henkinen kehittäminen on mielenkiinnon ylläpitävä voima.

Useimmat ITE-taiteen vuosikirjoissa esitellyt taiteilijat ovat miehiä. Kautta kartoitushistorian onkin kyselty, missä on naisten tekemä ITE-taide? Onko se vaikeammin löydettävissä, koska se sijaitsee oman kodin seinien sisällä esimerkiksi käsitöiden muodossa eikä kaikkien nähtävillä pihapiirissä? Etelä-Savosta löytyy muutamia mahtavia naispuolisia ITE-taiteilijoita, mutta myös hyvin monen miestaiteilijan tukena on vaimo tai elämänkumppani antamassa oman korvaamattoman panoksensa luomistyön taustaksi. Nämä ITE-muusat ovat aktiivisia vahvoja naisia, joilla on oma roolinsa elämänkumppaninsa taiteellisella uralla. Usein vaimon tehtävä on luoda puitteet ja mahdollistaa miehensä taiteellinen ura. ITE-muusa voi olla työtoveri tai manageri, joka järjestää näyttelyitä ja hoitaa käytännön asiat. Puolison mielipiteellä voi olla suuri merkitys taiteen aiheisiin ja toteutustapaan. Hän voi olla työn paras kriitikko, jonka vaikutus teoksiin on merkittävä. Tässä kirjassa pyrimme tuomaan esille myös näiden tärkeiden taustavaikuttajien työpanoksen.

Lämpimät kiitokset kaikille hankkeessa mukana olleille taiteilijoille ja yhteistyökumppaneille sekä hankkeen rahoittajille. Tieto Etelä-Savon ITE-taiteesta on nyt alueella käytettävissä mitä monipuolisimmin matkailun, kulttuurin ja opetuksen tarkoituksiin. Mielenkiintoisia lukuhetkiä toivottaen,

Minna Tuuva
projektikoordinaattori
ITE Saimaalla -kartoitushanke

Kimmo Heikkilä
projektikoordinaattori
ITE Saimaalla -esittelyhanke

Teksti: Kiti Häkkinen Kuvat: Kimmo Heikkilä

TERVETULOA SUOMALAISUUDEN JUURILLE

Aitous, autenttisuus, outous. Luonto, hiljaisuus, oma tila. Modernin ja metsäläisen jatkuva mittelö.

Oli kyse sitten kansanrunousperinteestä, kaihotuntojamme koskettavista molli-laulelmista, keskikesän kunniaksi viritetyistä tanssi- ja lauluriiteistä, henkeäsalpaavista instrumenttiteoksista tai kansainvälisiksi menestyksiksi nousseista tanssiteoksista, kaikkia suomalaisen kulttuurin ilmenemismuotoja yhdistää yhteinen, rikas peruskallio: perimä, perinteet, kieli, muistot, muistiinmerkinnät, elinympäristö, yhteisö jossa elämme. Samoin jokaisella yhteisön jäsenellä on myötäsyntyinen tarve jäsentää olemassaoloaan heimonsa jäsenenä ilmaisemalla itseään inhimillisestä, yksilöllisestä luovuudestaan ammentaen.

HOMO HABILIS – LUOVA, KÄTEVÄ IHMINEN

Meidät erottaa nelinkontin tai kömpelösti kahareisin kävelevistä esi-isistämme luovuus ja käsillä tekemisen taito, työkalujen työstäminen ja apuvälineiden valjastaminen oman arkemme helpottamiseksi. Parin miljoonan vuoden takainen esi-isämme ’Homo Habilis’ sai nimensä ’kätevyydestään’ eli oivalluksesta käyttää käsiään työkalujen valmistukseen ja niiden hyödyntämiseen. Mitä enemmän yksilöiden ja heimon joukkoälyllä onnistuttiin ratkomaan jokapäiväisen ravinnonsaannin haasteita, sitä enemmän aikaa jäi luonnon ja sen ilmiöiden tarkkailuun ja niiden taltiointiin tai omien kädentaitojen hiomiseen.

SELVIÄJISTÄ TIETÄJIKSI JA TAITAJIKSI

Heimon jäsenenä pärjäämisen perusedellytyksiä ovat kautta aikojen olleet tietäminen ja taitaminen: käytännön ongelmanratkaisutaitojen ja harjoitusta vaativien käden- tai kehontaitojen hallinta. Mitä enemmän tietäminen on ratkonut hengissä selviämisen arkisia haasteita, sitä enemmän päivänvalon ajasta on vapautunut taitojen kartuttamiseen ja niiden jalostamiseen. Ja sitä enemmän aikaa yhteisölle on jäänyt toinen toistensa taidoista nauttimiseen ja taidonnäytteiden

ihasteluun. Heimon kollektiiviset tiedot ja taidot ovat aikojen saatossa sorvautuneet yhteiseksi kulttuuriksi, perinteiksi, perimätiedoksi: tieteeksi ja taiteeksi, jota välitetään eri välinein, kanavin ja tallentein sukupolvelta toiselle sekä heimolta toiselle.

Kymmeniä tuhansia vuosia vanhoista esineistä ja asuinympäristöistä löytyy toinen toistaan taidokkaampia esimerkkejä taitavien käsiparien työstämästä taiteesta, tarpeesta jalostaa omat aistitaidot haltioittamaan kanssaeläjiä omasta osaamisesta – oli se sitten kuvien veistämistä, maalaamista tai musisointia. Sama väkevä luovuus on myötäsyntyisesti istutettu jokaiseen ihmislajin edustajaan. Se, miten pitkälle meissä kytevän taidon taomme ja lahjakkuutemme jalostamme, on yleensä uutteruuden tai sattuman seurausta.

YHTEISÖLLINEN PERINTÖMME: KIELI, KULTTUURI JA IDENTITEETTI

Heimon kulttuuri ja sen moninaiset ilmenemismuodot ovat kiehtoneet vierailijoita ja houkutelleet uusia jäseniä, ja se on ollut yksi yhteisön kilpailuvalteista kamppailussa olemassaolosta ja jatkuvuudesta. Kulttuurin elinvoimaisuus taas on kummunnut sekä yhteisön jäsenistä ja heidän kyvyistään ylläpitää ja kehittää heimonsa autenttista kulttuuriperintöä että sen muistiinmerkinnöistä ja taltioinneista. Mitä enemmän yhteisön kollektiivista tietoa ja taidonnäytteitä on taltioitunut ja tallessa, näytillä tai esillä, sitä vahvempi on sen yhteisöllisyydentunne. Ja mitä vahvempi on yhteisön identiteetti, ylpeys kielestä ja omaleimaisesta kulttuurista, sitä vahvempi on sen vetovoima myös oman yhteisön ulkopuolella.

AUTENTTINEN KULTTUURI KIEHTOO JA HOUKUTTELEE

Nykypäivän heimolaisuus voi olla joko fyysistä tai virtuaalista. Vaikka valtakuntien rajoista pidetään yhäkin enemmän tai vähemmän mustasukkaisesti kiinni, erilaiset kulttuurit ja niiden perintö leviävät monikanavaisessa reaalimaailmassa rajojen yli ja niistä välittämättä kulovalkean tavoin. Suurin osa ihmiskunnasta elää nykyisellä www-aikaudella jatkuvassa, turruttavassa virikevirrassa, jossa aitous ja autenttisuus puhuttelevat ja koskettavat. Kuten vahva yksilö, heimo tai yhteisö myös kansakunta voi erottua edukseen osoittamalla ylpeyttä kielestään, kulttuuristaan ja identiteetistään ja samalla tarjoamalla perintöään myös muiden nautittavaksi ja edelleen jalostettavaksi.

AITOUS JA OUTOUS OVAT SUOMALAISUUDEN VALTTIKORTTEJA

Suomen kiistattomia vahvuuksia ovat teknologisen edelläkävijyyden ja vahvan, luontosuhteeseen pohjautuvan kulttuuriperinnön kiehtova vastakohtaisuus. Meille ominainen moderni metsäläisyys löytää mitä moninaisimpia purkautumisväyliä, luovasta hulluudesta hillittyyn harkintaan. Maa, jossa kilpaillaan jalkapallon pelaamisessa polvia myöten suossa tai näkymättömän kitaran soitossa keskiyön auringon valokiilassa, herättää epäluuloista ihastusta ja kummastusta. Samalla se tarjoaa ainutlaatuiset puitteet ja inspiroivan ympäristön jokaiselle heimonsa jäsenelle kanavoida aitoa, omintakeista luovuuttaan itselleen sopivimmilla välineillä, itselle sopivimmin toteutuksin. Juuri tästä erityisesti ITE-taiteessa on ydimmillään kyse. Yksilön vapaudesta ja oikeudesta ilmaista itseään haluamillaan käsitteillä ja välineillä, yhteisestä identiteetistä ja kulttuuriperinnöstä isolla inspiraatiokauhalla ammentaen. ●

HYTERMÄ
Kerimäki

Metsähallituksen Luontoon.fi -sivustolla kerrotaan Hytermästä: Hytermä tunnetaan ennen kaikkea saaria asuttaneesta Heikki Häyrysestä (1874–1943) ja hänen puolisostaan Lillistä (alkuperäiseltä nimeltään Pikku-Julia). Romu-Heikkinä tunnettu Kerimäen nimismies oli erikoinen persoona ja tunnettu intohimostaan vanhoihin esineisiin ja niiden keräilyyn. Luontoharrastajan henki hänessä puolestaan pääsi valloilleen Hytermän saarissa (Iso- ja Pieni-Hytermä sekä Lavvii, yhteensä 53 hehtaaria), jotka Häyryset hankkivat omistukseensa vuosina 1925–1929. Näihin saariin he perustivat luonnonsuojelualueen vuonna 1932.

Hytermään rakennettiin aluksi pieni huvila, ulkorakennus, sauna ja venevaja laitureineen. Idearikkaan Romu-Heikin toimesta saareen rakennettiin vinttikaivo, keinuja, tervahauta, luhtiaitta, huvila sekä saunaa laajennettiin ja lähisaarelta siirrettiin tuulimylly. Rakennuksissa oli paljon koristeita ja jännittäviä rakenteellisia ratkaisuja. Kivistä rakennettiin portaikkoja, pengermiä ja istuinryhmiä.

Myllynkiviä Häyrynen keräsi Hytermään satakunta. Niistä ja saarten raivaustöissä kertyneistä kivikasoista rakennettiin portaikkoja, pengermiä ja istuinryhmiä eri puolille. Kuuluisin rakennelma "Työn muistomerkki" valmistui vuonna 1937.

Häyryset olivat suunnitelleet viettävänsä vanhuudenpäivänsä Hytermässä ja kunnostaneet huvilansa sitä silmällä pitäen. Tälle aikeelle tuli loppu, kun 1942 huvila tuhoutui tulipalossa. Häyryset lahjoittivat luonnonsuojelualueen jäljellejääneine rakennuksineen valtiolle ja pidättivät itsellään vain paikan käyttöoikeuden ja kokoelmien hoidon.

Alueeseen voi tutustua ympäri vuoden omatoimisesti. Hytermän rakennukset on kuitenkin lukittu. Kesäisin kulku saariin onnistuu vain veneellä, matka mantereelta on lyhimmillään muutama sata metriä. Metsähallituksen sivuilta, www.luontoon.fi/hyterma, löytyvät ohjeet veneen vuokrauksesta.

Teksti: **Seppo Knuuttila**

ENNEN OLI PAREMMIN JA NIIN ON NYTKIN

Näkymät menneisyyteen avautuvat eri tavoin sen mukaan, mitä kysytään, kuka kysyy ja miksi. Visuaalinen nykykansantaide, ITE, on hyvä esimerkki siitä, miten huomion kiinnittäminen sen teoksiin ja tekijöihin sekä niiden julkinen esittäminen on parissa kymmenessä vuodessa tuottanut sille monisäikeisen, rosoisen, hauskan ja keskeneräisen historian. ITEn vaiheita on versioitu, täydennetty, purettu ja tulkittu uudelleen lukuisissa teksteissä, näyttelyissä ja keskusteluissa. Kokoavan kuvauksen voi lukea Minna Haverin väitöskirjasta Nykykansantaide (2010), ja lyhyen, ajantasaisen kertauksen siitä, miten ITEstä tuli ITE Raija Kallioisen kirjoituksesta tässä kirjassa.

Pohdiskelen seuraavassa sitä, millaisia polkuja nykykansantaiteen kentiltä johtaa kansantaiteen kulttuuriperintöön. Ja sitä, miten ITE-taiteen kaksikymmentä vuotta ja rapiat ovat opettaneet näkemään luovan mielen ja taidon tuotteita sellaisissakin tapauksissa, joiden tulkintaa ovat aiemmin sumentaneet pilkan ja ymmärtämättömyyden ilmaukset. Toiseksi haarukoin hieman ITEn sattumia suomalaisuuden rakennelmassa, joka näyttää esimerkiksi viime vuoden Suomi 100 -perspektiivistä kiinnostavalla tavalla sekä yhtenäiseltä että repaleiselta. Olisiko niin, että mitä enemmän nykykansantaiteen teoksia on kartoitettu ja esitetty julkisuudessa, sitä yhdenmukaisemmalta vaikuttaa yleiskuva, vaikka erilaisuudet samanaikaisesti lisääntyvät?

ITE ENNEN

Visuaalisen nykykansantaiteen minuuttiviisareina ovat toimineet ITE-vuosikirjat, joista tämä on järjestyksessään 12. Niissä on edetty maamme alueelta toiselle, esitelty taitelijoita ja heidän teoksiaan sekä käyty keskusteluja visuaalisen ilmaisun paikallisuudesta, rajoista, kaiken kelpaamisesta ja ulkopuolisuudesta. Erityisen kiinnostavaa on ollut lukea muistumia ja pohdiskeluja siitä, millaisia luovia persoonallisuuksia, kansantaitelijoita eri seuduilla on ennen vanhaan ollut. ITE-projekti on tuonut näköpiiriin edellisten sukupolvien visuaalisen kansantaiteen ja sen tekijöitä. Kuvaavaa, toivottavasti jo taakse jääneelle suhtautumiselle kerrotaan olleen, että ”naapurit nauroivat ja sukulaisen häpesivät”, jos joku ei kyennyt taiteellisia ilmaisuhalujaan hillitsemään. Nykyajan positiivinen julkisuus on ollut hyväksi itseoppineille nykykansantaitelijoille, mutta se on myös vaikuttanut siihen, millaisia entisaikojen pyrkimyksiä ja visioita on opittu tulkitsemaan omituisuuksien läpi. Otan muutaman esimerkin.

Kävin joskus 1970-luvun lopulla Kerimäellä Hytermän saaressa katsomassa keräilyharrastuksestaan Romu-Heikin liikanimen saaneen nimismies Heikki Häyrysen (1874–1943) aikaansaannoksia. Vaikuttavin oli korkeuksiin kohoava, kivenlohkareista ja myllynkivistä koottu Työn muistomerkki. Arvailin tuolloin Häyrysen mahdollisia motiiveja ja hämmästelin äkkipikaisena tunnetun miehen hillitöntä kulttuuritahtoa. ITE-taide ei sinänsä ole vastaus taannoisiin kysy-

◀ Työn muistomerkki Hytermän saaressa Kerimäellä. Kuva: Kimmo Heikkilä.

▲ Aino Tapperin lehmäveistos. Kuva: Kari Kotilainen, Saarijärven museo.

myksiin, mutta siihen liittyvät kuvaukset saman tapaisista ympäristöteoista ja -teoksista, avaavat oman erityisen näkökulman historiasta nykyaikaan, myös Hytermässä.

Entisellä kotipaikkakunnallani Jalasjärvellä teki satakunta vuotta sitten pienoisveistoksia Emilia Ilkka, kuvanveistäjä Elias Ilkan äiti, jota kutsuttiin Liinuksi. Hänen kerrotaan olleen ilmiömäinen lahjakkuus puisten eläinhahmojen vuolemisessa. Aluksi hän teki niitä omaksi ilokseen, sitten lapsilleen leluiksi, mutta aikaa myöten kerrotaan pienoisveistoksista tulleen koko perheen asia ja osittain elatuskin. Liinu Ilkka kulki myymässä pienoisveistoksiaan ympäri Suomea. Puusta veistetty pääskynpesä lintuineen oli hänen menestysteoksensa, jonka versioita löytyy edelleen monien kotien seiniltä ja kätköistä.

Liinu Ilkan tapaan puueläimiä vuoli myös Tapperin taiteilijaveljesten äiti Aino Tapper. Hänen kerrotaan tehneen muotokuvia lähinnä oman navetan elukoista. Vuonna 1936 hän osallistui lehmäveistoksellaan Suomen kuvalehden järjestämään puuveistoskilpailuun. Kun puuveistoskilpailu, johon lähetettiin kaikkiaan 188 teosta, sitten ratkesi, arvioi nimettömänä pysyttelevä palkintotuomari kilpailun tasoa seuraavasti: ”Kilpailijain lukuisuudesta huolimatta ei tuloksia kuitenkaan voi erikoisemmin esteettiseltä kannalta kehua”. Tuomarin mielestä kansanihmiset olivat parempia puukäsitöissä kuin taidetöissä, joten pysyköötlestissään. Aino Tapperin tekemisiä on muistellut hänen poikansa Harri Tapper ja selostanut Marja Ylioja ITE keskellä -kirjassa (2010).

ITE-historian esimerkit kertovat teosten ohella siitä, miten oman aikansa kansantaitelijat ja itse tehdyn elämän toteuttajat muistetaan ja miten heitä on muisteltu. Menneeseen katsominen on osa kansantaiteen luonnollista kulkua. Erityisen antoisaa on nähdä väläyksiä siitä mielikuvituksesta, joka on tullut todeksi esimerkkien kaltaisissa teoksissa.

ITE NYT

ITE-kartoitukset ovat jo tähän mennessä osoittaneet, että kekseliäitä taideniekkoja on ja heidän teoksiaan voi nähdä kaikkialla Suomessa, joskin epätasaisesti. Kysymyksessä on siis meidän oloissamme laaja-alainen ilmiö, jolla on oma, toistaiseksi aukkoinen historiansa. Siinä missä ITE-taitelijat ovat yksilöitä ja persoonallisuuksia, heidän teostensa esittelyjä – kuvin ja sanoin – on vuosien mittaan alkanut vaivata samankaltaisuuden efekti. Kriittisten näkemysten mukaan ITE on päätynyt pisteeseen, jossa sen tekijät ja näytteille panijat toistavat itseään ja toisiaan.

Samankaltaisuuden kritiikilläkin on oma, joskin hieman ankea historiansa. Sitä on sovellettu jo toista sataa vuotta niin kansankulttuurin taidejäljitelmiin ja estradiversioihin kuin populaarikulttuuriin yleensä taidemaailman kalpeana varjona. Toisaalta ITE-taiteen laajuus ja suosio viittaavat siihen, että kysymyksessä on yhteiseen kulttuuriperintöön punoutuvista yksilöllisyyden, yhteisöllisyyden ja luovuuden säikeistä.

Muutama vuosi sitten julkisuuteen alkoi ilmestyä uutisia, joissa toisteltiin ja päiviteltiin yhtenäiskulttuurin pirstoutumisesta ja lopullista katoamista menneisyyden nieluun. Kun Raha-automaattiyhdistys päätti poistaa pajatsot julkisesta käytöstä, sen myötä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kerrottiin yhtenäiskulttuurin murentuvan. Tällaisen päättelyn mukaan yhtenäiskulttuuri on siis vastikään ollut todellisuutta, tai ainakin vielä viime vuosisadalla.

Kulttuurintutkijoiden kesken ollaan nykyään sitä mieltä, että yhtenäiskulttuuri on osa kuviteltua todellisuutta, joka on rakentunut monille yhteisiksi otaksutuista, yhdistävistä asioista ja jonka ulkopuolelle on sysätty vieraita vaikutteita ja epäedullisia tai peräti Suomea uhkaavia ilmiöitä. Tämän kaltainen tulkinta on jo jonkin aikaa ollut siinä määrin vallitseva, ettei keskustelulle sen paikkansa pitävyydestä ole tuntunut olevan enää muutamaan vuoteen tarvetta.

Kunnes tämän vuoden alkupuolella kahdenkin tutkimusinstanssin taholta kuulutettiin, että ”Suomalaiset identiteetiltään yllättävän samanlaisia” ja ”Suomalaiset ovat arvoiltaan yhtenäinen kansa – vaikka emme sitä hoksaakaan”. Tällaisia tuloksi on saatu sekä Pellervon taloustutkimuksen että Kulttuurirahaston ja e2:n kyselytutkimuksilla. Niiden mukaan alueidentiteetit ovat edelleen vahvoja ja turvallisuus ykkösarvo maailman melskeiden keskellä. Yhteinen hyvä ja tasapuolisuus korostuvat puolestaan sosiaalisen pääoman arvoina. Näin siis siitä huolimatta, että tuloerojen kerrotaan kasvaneen ja eriarvoistumisen lisääntyneen kymmenessä vuodessa merkittävästi.

Ristiriita on osittain näennäinen, sillä yhtenäiskulttuurin oletettu mureneminen tai sen keinotekoisuus eivät tarkoita, etteivätkö suomalaiset voisi olla samaa mieltä joistakin asioista ja esimerkiksi tyytyväisiä presidenttiinsä. Nykykansantaidetta voi pitää – ehkä hieman yllättäenkin – tämän problematiikan yhdenlaisena tulkkina: Mitä enemmän sen teoksia esitellään julkisuudessa, sitä selvemmin erinäiset esittävät piirteet, tekemisen tunnusmerkit ja myös materiaalivalinnat alkavat samankaltaistaa niitä. Tähän tapaan samuuksia korostamalla ja erilaisuuksia häivyttämällä yhtenäiskulttuuria on yleensäkin tavattu kuvata ja kuvitella. Mutta tarkemmin katsoen nykykansantaiteen piirissä ei ole kahta samanlaista teosta eikä teoksilla ole identtisiä merkityksiä. ITE-taide on kuin erilaisista siruista, kappaleista ja järkäleistä rakentuva mosaiikki, joka muuttuu kaiken aikaa sekä menneen että tulevan suuntaan.

Taakse jääneen yhtenäiskulttuurin kuvitelma sekä monille yhteiset arvot ja arvostukset tänä päivänä ovat kulttuurin itseymmärryksen tekijöitä, joista neuvotellaan ja riidellään niin Arkadianmäellä, ITE-taiteessa kuin somessa. Kulttuurintutkija Olli Löytyn sanoin ”Suomea ei ole lyöty lukkoon, eikä ’yhteisön kuvittelu’ missään vaiheessa pääty. Kansakuntaa tehdään paraikaa yhtä lailla esimerkiksi kaunokirjallisuuden sivuilla kuin yleensä mediassa. Kuvittele hyvä kansankunta!”

Tätä ITEkin ilmentää. ●

Teksti: Raija Kallioinen

SITKEYDELLÄ JA ITEPÄISYYDELLÄ

Kaksikymmentä vuotta ITE-taiteen kartoitusta

Maaseudun Sivistysliitto on kartoittanut ITE-taidetta eri puolilta Suomea vuodesta 1998 lähtien – ensin yleisenä kyselynä kautta maan, sitten tiheämmällä kammalla alue alueelta. Kartoitus on perusteellisuudessaan kansainvälisesti ainutlaatuinen visuaalisen nykykansantaiteen keruu.

Nyt yli puolet Suomesta on käyty läpi. Kartoitus on ulottunut pienimmistä sivukylistä maakuntakeskuksiin. Tutkittuja alueita ovat Varsinais-Suomi, Kainuu, Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Keski-Suomi, Lappi, Etelä-Karjala, Kymenlaakso, Etelä-Savo ja Pirkanmaa. Tulevien vuosien työmaana ovat jäljellä Häme, Satakunta, Pohjois-Savo, Uusimaa ja saaristo.

Kartoituksissa etsitään alueilta omaperäisiä itseoppineita nykykansantaiteilijoita, haastatellaan heitä, dokumentoidaan heidän työskentelyään ja tuotantoaan sekä esitellään ITE-taidetta näyttelyissä, julkaisuissa ja viestinnän keinoin. ITE-taiteilijoita on saatettu kansainväliseen vuorovaikutukseen ja esitelty nykykansantaidettamme maailmalla. Kokkolassa päämajaansa pitävä ITE-museo hoitaa näyttely-yhteyksiä niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Maahenki-kustantamo on puolestaan toiminut kanavana ITE-julkaisujen tuotannossa.

Kartoitustyö pantiin aluksi käyntiin opetusministeriön ja säätiöiden tuella. Sittemmin rahoitusta on saatu Euroopan maatalousrahastosta ELY-keskusten ja Leader-yhdistysten kautta. EU-rahoitusta on kanavoitunut kartoitushankkeisiin kaikkiaan yli kaksi miljoonaa euroa. Itseoppineista taiteentekijöistä on saatu lähes 2000 vihjettä, ja satoja taitajia on nostettu esille näyttelyissä ja julkaisuissa.

Kaksi vuosikymmentä sitten aloimme Maaseudun Sivistysliiton silloisen kulttuuritoimenjohtajan Liisa Heikkilä-Palon johdolla miettiä, mitä kaikkea kuuluu kansanluovuuden kuvalliseen ilmaisuun omassa ajassamme. Millä keinoin asiaa pitäisi tutkia? Ketkä avaramieliset asiantuntijat tarvitsemme etsimään vastauksia? Sytykkeen pohdintaan antoi Kaustisen kansanmusiikkijuhlien pitkäaikainen, jo edesmennyt hallituksen puheenjohtaja Viljo S. Määttälä: häntä kiehtoi ajatus, että kuvallista kansanluovuutta nostettaisiin esiin samaan tapaan kuin kansanmusiikin puolella oli jo onnistuttu tekemään.

Suomen Akatemian tutkijalta Martti Honkaselta tilasimme ensimmäisen selvitystyön: Mitä ilmiöitä aikalaistemme visuaaliseen arjen luovuuteen voisi katsoa kuuluvaksi? Miten aihetta on lähestytty muissa maissa? Pyysimme työryhmään Kansantaiteenkeskuksen taiteellisen johtajan Hannu Sahan, kansanhuumoria tutkineen

▲ Leo Löppösen sitkeä ITE-pässi. Kuva: Minna Tuuva.
◀ Risto Salmi on ITE Saimaalla -hankkeen löytöjä. Toivo-patsas toivottaa vierailijat tervetulleeksi Riston kotiin. Kuva: Kimmo Heikkilä.

▲ Erkki Pirtola kuvaamassa Sylvi Hauhian betoniveistoksia Miehikkälässä ITE Kaakossa -hankkeen aikana vuonna 2012. Kuva: Janne Vesivalo.

professori Seppo Knuuttilan ja valokuvataiteilija Veli Granön, joka jo aiemmin oli julkaissut Onnela-kirjansa pihataiteesta. Sivustatukea antoi ympäristöestetiikan professori Yrjö Sepänmaa. Maaseudun Sivistysliiton ja Kansantaiteenkeskuksen yhteisvoimin saatiin liikkeelle Itse Tehty Elämä -projekti. Nimensä se sai Granön valokuvanäyttelystä. Minä puolestaan hoksasin sanoista muodostuvan lyhenteen ITE, ja se alkoi nopeasti tarttua puheeseen, tulla yhä tutummaksi ja muotoutua taidemuodon nimitykseksi.

Kartoitusten ensi vaiheessa levitimme lehdistön ja kulttuurikentän aktivistien kautta etsintäkuulutuksia kautta Suomen. Pyysimme ilmiantoja erikoisista arjen luovuuden visuaalisista ilmentymistä. Kirjeitä ja valokuvia alkoi tulla vinhaa vauhtia. MSL palkkasi hankkeeseen kuvataiteilija Erkki Pirtolan. Valinta oli täysosuma. Pirtolan aiempi toiminta taiteen marginaaleissa sopi täsmälleen tälle löytöretkelle. Erkistä tuli arvostettu ITE-taiteen tallentaja ja tulkki sekä taiteilijoiden uskottu hengenheimolainen. Hän työskenteli kaikissa kartoitushankkeissamme elämänsä loppuun saakka, vuoteen 2016.

Noista haparoivista ja kysymyksiä täynnä olleista vaiheista lähti liikkeelle kylille ja pihapiireihin suuntautunut kenttätyö ja tutkimusmatka. Lahjakkaita etsijöitä, kartoittajia ja dokumentoijia on ollut työssä mukana kymmenittäin, niin myös näyttelyiden kokoamisessa ja julkaisujen tuotannossa. Vuotta 2018 olemme voineet viettää kartoitusten 20-vuotisjuhlavuotena.

Kartoitustyö alkoi nostaa esiin kiinnostavia tekijöitä, ja syntyi nopeasti päätös lähteä hakemaan vuoropuhelua kansainvälisen outsider-taiteen kentän kanssa. Uuden tulokkaan viattomuudella lähestyimme suoraan alan parhaita asiantuntijoita ja taidekeskuksia ja läksimme esittelemään heille taiteilijoitamme ja kutsuimme heitä Suomeen. Jo vuonna 2009 olimme perustajajäsenenä luomassa outsider-taiteen eurooppalaista verkostoa. Matkoille lähteminen ja verkostojen luominen oli oikea ratkaisu ja auttoi ITE-taidetta nousemaan nopeasti tunnetuksi myös kansainvälisesti.

Kartoitustyötä seurasi sen alkuvaiheista lähtien taidekasvattaja Minna Haveri. Hän jalkautui taiteilijoiden pihapiireihin, perehtyi kansainväliseen tutkimustietoon ja kokosi aineistoa. Vuonna 2010 hän väitteli taiteen tohtoriksi aiheenaan suomalainen nykykansantaide. Minna Haverin tie on kulkenut käytännöstä teoriaan ja takaisin käytäntöön, ITE Pirkanmaalla -hankkeen idearikkaaksi vetäjäksi.

▲ Hei, täältä voi löytyä jotain jännää. Kyltti johdattaa Timo Teittisen veistotyömaalle Juvan Kuosmalan kylässä. Kuva: Kimmo Heikkilä.

Maaseudun Sivistysliitossa ITE-kartoitustyön ydintiiminä oli kulttuuritoimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo ja allekirjoittanut, ja Liisan työtä on vuodesta 2013 jatkanut kulttuurijohtaja Helka Ketonen. ITE-museossa Kokkolassa työskentelee voimanaisena ITE-amanuenssi Elina Vuorimies.

KARTOITUSHANKKEIDEN KAVALKADIA SOMEROLTA SAVONLINNAAN

1998–2001 toteutui koko Suomeen ulottunut yleinen kartoitus Maaseudun Sivistysliiton ja Kansantaiteenkeskuksen Itse tehty elämä -projektina. Kameransa kanssa vihjeiden jäljille lähetettiin Erkki Pirtola, jolle ITE-taiteen puolestapuhujan rooli muovautui elämäntehtäväksi. Pirtolan ja Veli Granön kuratoimat näyttelyt järjestettiin Kaustisella, Kajaanin taidemuseossa, Lönnströmin taidemuseossa Raumalla ja Taidemuseo Meilahdessa Helsingissä. Julkaisuina syntyivät ITE-ilmiötä kattavasti esitellyt Itse Tehty Elämä ITE – DIY Lives sekä vuosikirjojen sarjan avanneet ITE rajoilla ja ITE käsillä.

2002–2004 Varsinais-Suomessa ja Viron Hiidenmaalla toteutettiin Kansankulttuurit kohtaavat -hanke. Someron kaupungin hallinnoimassa Interreg-rahoitteisessa hankkeessa Arto Tuominen ja Vesa Girs kartoittivat nykykansantaidetta ja kansankulttuuria, ja MSL oli yhteistyökumppanina. Tuotoksina syntyi Somerolla järjestetty Kalakukkoa kultalautasella -näyttely sekä ITE paikalla -kirja.

2004–2006 Pohjanmaalla ns. ALMA-alueella toteutui ITE Pohjanmaalla -hanke Kansanmusiikkisäätiön hallinnoimana ja MSL:n kumppanuudella. Hanketta koordinoi Lauri Oino. Tuloksina syntyi ITE lakeuksilla -kirja ja Kansantaiteenkeskuksessa Kaustisella järjestetty Leheemiä ja itikoota -näyttely.

2006 vietiin läpi ITE Pohjois-Pohjanmaalla -hanke Leader+ -rahoituksella. Koordinaattorina toimi Elina Vuorimies. Hankkeen tuotoksena jär-

jestettiin Pohjalainen ITE -näyttely Ylivieskassa.

2006–2007 etsittiin itseoppineita kansantaiteilijoita ITE jokivarsilla -hankkeessa Pohjois-Pohjanmaalla. Hanketta rahoittavat Pohjois-Pohjanmaan liitto ja TE-keskus. Koordinaattorina työskenteli Lauri Oino. Hankkeessa syntyi näyttelyt Yli-Iin Kierikkikeskukseen ja Nivalan Tillari-galleriaan. Yhteistyössä edellisen hankkeen kanssa syntyi kirja ITE jokivarsilla.

2005–2007 toteutui ITE Kainuu – luovat vaihtoehdot -hanke. Kartoituksen tuloksia esiteltiin Kajaanin taidemuseossa ja laajalti maakuntaan ulottuneessa näyttelyiden sarjassa. Kainuun ELY-keskuksen rahoittama ja Elina Vuorimiehen ja Pirjo Immosen koordinoima hanke tuotti myös kirjan ITE korvessa sekä alueen ITE-taidekohteiden kartan.

2008 ja 2009–2010 toteutettiin Pohjois-Karjalassa kolmen eri Leader-yhdistyksen rahoituksella ITE Vaaroilla -hanke. Koordinaattorina toimi Minna Tuuva. Syntyivät näyttelyt Honkavaaran perinnepihaan, Kourukosken erämatkailuyritykseen Nurmekseen, Ilomantsin Parppeinvaaran runokylään sekä yleisölle avoinna pidettyihin pihapiireihin. Videokoosteen ja matkailukartan lisäksi syntyi ITE vaaroilla -kirja.

2007 ja 2008–2010 Keski-Suomessa toteutuivat limittäin kartoitushankkeet ITE esillä ja ITE keskellä sekä uusiosoittimia esitellyt ITE Soi & Esillä. Leader-rahoitteisissa hankkeissa toteutettiin tapahtumia, työpajoja, ITE-kartta, pienimuotoisia näyttelyitä sekä näyttelyt Saarijärven ja Keuruun museoihin. ITE leikkaa -näyttely Saarijärven museossa sisälsi ainutlaatuisen Loven Bohatus -installaation Vilho Halmetkarin elämäntyönä syntyneestä lovileikkaustaiteesta, ja Keuruun museon näyttely painottui Ilmari ”Imppu” Salmisen taiteeseen. Hankkeiden yhteisenä tuotoksena toteutui ITE keskellä -kirja. Koordinaattoreina toimivat Marjo-Riitta Simpanen, Lauri Oino, Kirsi Hänninen ja Elina Vuorimies.

2009–2013 Lapin ELY-keskus rahoitti ITE Lapissa -esiselvityksen ja sitä seuranneen laajan hankkeen. Koordinaattorina toimi Elina Vuorimies. Tuloksina syntyi videodokumentaatioita, lehtiä, ITE-kohteiden kartta ja ITE Lapissa -kirja. Toteutettiin näyttelyt Hurjat ukot ja akat Luontokeskus Kellokkaassa Äkäslompolossa, ITE tititYy Aineen Taidemuseossa Torniossa, ITE tuntureilla Siidassa Inarissa sekä Arktinen ITE Rovaniemen taidemuseo Korundissa. Pohjoismaisen Kulttuurirahaston tuella tuotiin esille myös islantilaista nykykansantaidetta.

2011–2014 Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella järjestettiin ITE kaakossa -hanke, jota rahoitti Kaakkois-Suomen ELY-keskus. Koordinaattorina toimi Minna Tuuva. Saatiin aikaan tapahtumia, videodokumentaatioita, lehti, ITE-pihapiirien kartta, Parikkalan Patsaspuiston teosten inventointi ja kunnostuksia sekä ITE kaakossa -kirja. Suurimmat näyttelyt olivat Arvaa mitä! Stockforsin ruukilla Pyhtäällä, Kyl mie ITE Galleria Pihatossa Lappeenrannassa ja suomalais-puolalainen Paratiisin hedelmiä -näyttely Etelä-Karjalan taidemuseossa.

2017–2018 ITE Pirkanmaalla -hanke on nostanut esiin Pirkanmaan alueen ITE-taidetta ja hyödyntänyt erityisesti sosiaalisen median kanavia sekä tuottanut runsain määrin videotallenteita. Näyttävimpinä tuloksinaan kartoitus on tuottanut Miälentilat – ITE-taidetta ja hengenheimolaisia -näyttelyn Tampereen Taidemuseoon ja ITE teossa -näyttelyn Työväenmuseo Werstaaseen sekä ITE teossa -kirjan. Hanketta rahoittaa Pirkanmaan ELY-keskus. Koordinaattorina toimii suomalaisesta nykykansantaiteesta väitellyt taiteen tohtori Minna Haveri, ja kenttätyössä kartoittajina ja dokumentoijina ovat toimineet taiteilija Mikko Kallio, toimittaja Leena Peltokangas ja sosiaaliantropologi Lauri Seppä.

2016–2017 kartoitettiin eteläsavolaista nykykansantaidetta ITE Saimaalla -hankkeessa. Erillinen esittelyhanke 2018–2019 on tuonut alueen kansanluovuutta yleisön nähtäville ITE puusta -näyttelyssä Metsämuseo Lustossa, kylänäyttelyiden sarjana, tietoiskuina oppilaitoksille ja matkailutoimijoille ja ITE Saimaalla -julkaisuna. Koordinaattoreina hankkeissa ovat työskennelleet Minna Tuuva ja Kimmo Heikkilä. Rahoitusta on tullut Piällysmiehen ja Rajupusun Leadereilta. ●

► ITE yhdistää. Kuva ITE puusta -näyttelyn avajaisista Suomen Metsämuseo Lustossa 26.4.2018. Kuva: Kimmo Heikkilä.

▲ Kuva: Liisa Kallioinen.

Teksti: Raija Kallioinen

#suojelentätä ITE-TAIDE EUROOPPALAISENA KULTTUURIPERINTÖNÄ

"Entä jos tartutaan kädestä käteen ja muodostetaan ihmisketju? Näytetään, että haluamme suojella tätä paikkaa", kuiskasi Thomas Röske. Tartuin häntä kädestä. Näin tehdään, pyydetään kaikki mukaan!

Keväällä 2015 outsider-taiteen kansainvälinen ystäväjoukko kokoontui konferenssiin Sisiliaan. Teemana oli outsider-taideympäristöt, samantyyppiset kuin meidän ITE-kohteemme. Yksi retkipaikoista oli Giovanni Cammaratan ainutlaatuinen La Casa del Cavaliere, mosaiikein, ornamentein ja veistoksin rikkaasti koristeltu talo Messinassa. Oli surullista nähdä, miten suurelta osin tuhoutunut rakennus on jäänyt parkkipaikkojen ja tavaratalojen puristuksiin, osittain jopa hautautunut maakerrosten alle. Sen arvo kulttuuriperintönä, taidekohteena ja nähtävyytenä on huomattu vasta viime hetkellä.

Eurooppalaisen verkostomme puheenjohtajan spontaanina ideana toteutimme performanssin: me haluamme puolustaa ja suojella tätä ja muitakin erikoislaatuisia taideympäristöjä osana yhteistä kulttuuriperintöämme. Tämä tunnetasolle uponnut kokemus saattaa pysyä mielessä paremmin kuin yksikään konferenssin esitelmistä.

#suojelentätä

Vuotta 2018 on vietetty eurooppalaisen kulttuuriperinnön teemavuotena. Suomessa ympäristöministeriö valmistautui asiaan kutsumalla eri organisaatioiden edustajia ideoimaan, miten kulttuuriympäristöt nostetaan mukaan teemavuoteen. Sain työpajassa tilaisuuden kertoa Sisiliassa jaetusta väkevästä hetkestä, kun arvokkaaksi nähdyn kulttuuriympäristön äärellä syntyi suojelun ajatus, sen muuttuminen teoksi ja tähän liittynyt vahva omakohtainen kokemus.

Kului kuukausia, ja ministeriössä oli jalostunut teemavuoden osaksi näyttävä #suojelentätä-kampanja. Sen tavoitteena oli saada ihmiset tarkkailemaan lähiympäristöään uusin silmin ja huomaamaan sieltä ne itselleen tärkeät kohteet ja aarteet, joiden toivoisi säilyvän jatkossakin. Kampanja kannusti ihmisiä jakamaan sosiaalisessa mediassa tarinoita itselle tärkeistä kulttuuriympäristöistä kuvien muodossa. ITE-taiteen ympäristöjäkin on kuvakampanjaan kertynyt.

ITE-ympäristöt ovat kulttuuriperintöä

Sanana kulttuuriympäristö tuo usein mieliin historialliset rakennukset, monumentit ja turistinähtävyydet. Kulttuuriympäristö käsittää kuitenkin kaiken ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntyneen ympäristön, myös yksityiset ja omaan lähipiiriin tehdyt ympäristön muokkaukset.

ITE-taide ja ITE-ympäristöt ovat yksilöiden luovuutta, mutta samalla myös osa aikalaistaidetta ja yhteisen kulttuuriperintömme rakennusaineita. Miten tätä kulttuuriperintöä tulisi kansallisella ja kansainväliselläkin tasolla arvottaa, vaalia ja suojella? Siitä on keskusteltu paljon ITE-taiteen toimijoiden piirissä ja eurooppalaisessa verkostossamme European Outsider Art Association EOA:ssa.

Vaaliminen lähtee tietojen kokoamisesta, dokumentoinnista ja tietoisuuden herättämisestä. Suomessa on kartoitettu ja nostettu esiin itseoppineiden taiteentekijöiden luovuutta ja tuotantoa pitkäjänteisesti jo kahdenkymmenen vuoden ajan. Taiteen kentällä, ja laajemminkin, on ITE-taide tullut jo kohtalaisen tunnistetuksi käsitteeksi. Materiaalia on saatu dokumentoiduksi yhteiseen käyttöön ja jälkipolville runsain mitoin. Tuoreimpia riemuvoittoja on Yleisradion Egenland-ohjelma, joka on tehnyt tunnetuksi ”toisenlaisen Suomen” elämäntapoja ja ympäristöjä.

On myös hyviä kansainvälisiä alustoja, joissa eri maiden itse tehdyn elämän filosofiaa kantavia taidekohteita esitellään. Suomalaisia ITE-taiteilijoita on saatu näilläkin näyttämöillä tunnistetuiksi ja esille. Kannattaa tutustua etenkin hollantilaisen Henk van Esin ylläpitämään Outsider Environments Europe -sivustoon. Erittäin keskeinen ja tärkeä foorumi on USA:ssa ylläpidetty Spaces Archives.

Seuraava haaste – jonka toteen saamisessa on vielä paljon tehtävää – on ITE-ympäristöjen suojelun hyvien käytäntöjen tunnistaminen ja jakaminen. Mainioita esimerkkejä ovat Parikkalan Patsaspuisto ja Alpo Koivumäen Savanni Kauhajoella. Vinkkejä hyviin käytäntöihin löytyy myös sivustolta www.itenet.fi. Joissakin maissa on valituille kulttuurimonumenteille myönnetty sertifikaatteja tunnustukseksi niiden arvosta kansallisena kulttuuriperintönä; myös joitain outsider-taideympäristöjä on päässyt näihin luetteloihin mukaan. Tarvitsisimmeko Suomeen vastaavia tunnustuksia? Vai joko niitä on?

Monen ITE-taideympäristön kohtalo askarruttaa. Mitä sitten, kun taiteilijaa ei enää ole, kuka ottaa paikan huolehdittavakseen? Miten perhepiirin ja paikallisten yhteisöjen tietoisuus, innostus ja voimavarat riittävät? Voisiko jostain saada neuvoja ja taloudellista tukea? Miten kulttuurimatkailun palvelujen tuottajat voisivat olla mukana ammentamassa sisältöjä ITE-ympäristöistä tai tukemassa taiteentekijöitä ympäristöjensä vaalimisessa, niin että ne kestävät vierailijoiden virrat? Paljon on vielä jäljellä kysymyksiä ja tekemätöntä työtä. ●

- Kulttuuriperinnön eurooppalainen teemavuosi www.kulttuuriperintovuosi2018.fi
- SPACES Archives www.spacesarchives.org
- Outsider Environments Europe https://outsider-environments.blogspot.com/

▲ ITE-aktivisteja #suojelentätä-kampanjassa Euroopan kulttuuriperintövuonna 2018.

Teksti: Erkki Pirtola Kuvat: Sampo Luukkainen

KATTILAMÄEN PÄRISYTTELIJÄ

Erkki Pirtolan (1950–2016) teksti vuodelta 2015. Kirjoitus on alun perin julkaistu Mikkelin taidemuseossa järjestetyn Jussi Tukiaisen Arte Povera -näyttelyn yhteydessä.

Jussi Tukiainen on aina ällistyttänyt näyttelyillään. Ne ovat kuin kirpputorin, komeron ja vanhaintavarain museon risteytyksiä: Retro Dadaa!

Sirpistä, viikatteesta ja injektioruiskusta on syntynyt Punkki. Vanhasta hokkarista on tullut purjelaiva. Myös jätesangosta nousevat kalutut kanan- tai kalkkunanluut muuntuvat ihmeellisiksi Luulaivoiksi, jotka Tukiainen on runollisella hartaudella sormin näprännyt. Ne keinuvat siimalla katosta odysseilaillen merillä, joita maakravut eivät ole kuunaan kyntäneet.

Taide alkaa sieltä, mistä virallinen taide lakkaa. Siellä on ei-kenenkään maa, jossa Tukiainen mellastaa ja hallitsee. Muistan kun kävin eräänä kesänä Kerimäen Kattilamäellä, missä on vanha kansakoulu täpötäynnä Tukiaisen esineteoksia, kollaaseja, maalauksia, virityksiä. Tästä romusirkuksesta toivuttuani näin Joensuussa samalla hetkellä olleen näyttelyn, missä esiteltiin kolme kollaasimestaria: Juhani Harri, Ismo Cajander ja Kari Cavén. Näyttely tuntui valjulta Kattilamäen kolinoiden jälkeen. Miksi ihmeessä Jussi Tukiainen ei ollut mukana?

Syy tähän johtuu tunnettuuden puutteesta. Tukiainen ei ole käynyt taidekouluja eikä tyrkyttänyt itseään taidekokkareissa, vaan pitänyt itekekkereitään Kattilamäen itepajassa.

Toinen syy välttelyyn on Tukiaisen satiirissa koko taiteen käsitteelle: Tuhoa ja luo! Hän samaistuu poistojätteisiin, kokee ja näyttelee itse olevansa sellainen syrjäytetty taidejäte. Niinpä hän tekee näistä jämistä mustaa huumoria niin taidepolitiikasta kuin ihmisiä jymäyttelevistä uskonnoista ja rosvopankeista. Ja virtsapullosta tulee ’Sorsa’.

Kolmas syy on varmasti teosten muotojen ja tyylilajien rönsyily. Synkkien teemojen vieressä on mitä herkimpiä ja nostalgisimpia teoksia: mummon neulekiulu tai vitriini, joka näyttää joltain vanhanajan pariisilaiselta näyteikkunalta. Juuri tämä riemukas leikki ja piittaamattomuus taiteen tyylipelisäännöistä tekee niistä katsenautiskelijan löytöretken esineitten uniin.

TARTU KAHVAAN

Tukiaisen särmikäs taide nousee hänen rankasta elämästään. Hän on papin poika ja synkän kirkon varjo leijuu hänen teoksissaan. Hän opiskelikin nuorena teologiaa Helsingin yliopistossa, mutta väitteli ennemmin Manalan portsarin kanssa sisäänpääsystä.

25.12.1937 Vaasassa syntynyt Tukiainen muistelee omin sanoin: ”Isä, pappi, soitti jouluaamuna synnytyslaitokselle ja kuuli, että poika tuli, meni sitten alttarille ja luki Raamatusta, että ’lapsi on meille syntynyt ja Poika meille annettu’. Näin oikein kirkossa kuulutettiin ja tutut kirkossa näkivät papin naamast että nyt pappi puhuu totta.

Kirkossa kuulutetusta pojasta tuli kuitenkin perheen musta lammas. Ikäni olen tapellut viinan, poliisin ja uskonnon kanssa. Yksi somerolainen sanoi kerran, että olen 'kirkon kupeella kasvanut kyy' ja Hietaniemen tuttu poliisi kun heitti mua mustaanmaijaan, että 'taas tämä Saatanan teologi'.

Parhaita kritiikkejä on kait kirjoitus vieraskirjasta, kun pidin näyttelyn maailman suurimman puukirkon (Kerimäellä) kellotapulissa: 'Paskataidetta, ei olis pitänyt tänne tuoda'."

Tukiainen kertoilee työkokemuksistaan: "Olen ollut opettajana Turussa, apupappina Säkylässä ja kesävänskänä Raumalla Kuuskajaskarissa ja saman tien koko linnakkeen ylipäällikkönä, kun muut upseerit olivat kesälomilla. Ruumiinkantajana entisessä Kuppasairaalassa Liisankadulla. Ruumiit vietiin vanhan Patologian laitoksen kammottavaan kellariin, muun muassa Reino Helismaa heitettiin alastomana laverille muiden exitusten joukkoon nimilappu varpaassaan."

Ilman näitä kokemuksia ei Tukiaisen taiteessa olisi sitä "kolkataa", mistä tosi merkitykset nousevat. Jumalaa ei voi pilkata, mutta uskontoja täytyy. Hohtimista tehty pappi kastaa rautalangasta väännettyä lasta: Omaisetkin ovat hohtimia, jotka kaikki on peitetty pumpulilangalla. Groteskissa tilanneteoksessa on paljon Jussin pilkkaa hohdinuskovaisuutta kohtaan. Pyhyys nostattaa, tekopyhyys oksettaa. Hyvään pyrkivät ihmiset saavat aikaan kaikentuhoavia koneistoja.

Tukiainen leikki syntymäkaupungissaan Raumalla hiekkalaatikossa yhdessä Juhani Harrin kanssa. Myöhemminkin he työstivät yhdessä kollaaseitaan. Jako tuli siinä, kun Harri ryhtyi laittamaan koosteitaan vitriineihin galleriakelpoisiksi. Tukiainen yritti myös, mutta huomasi pian, ettei hänestä ole Artek-taiteilijaksi. "Aina kun avaan Hesarin, raivostun ja saan syyn tehdä jotain kamalaa." Kun Saddam Hussein riehui Irakissa tarttui hän kaasulämmittimen vanhaan suuttimeen ja teki siitä *Bagdadin teurastajan*. Onneksemme Tukiainen on aika ajoin raivoontunut tuomaan villejä teoksiaan ihmisten ilmoille esimerkiksi galleria Jangvaan Helsingissä 1990-luvulla. Kun ITE-taiteilijoita alettiin etsiä 2000-luvun vaihteessa, muistin ensimmäisten joukossa Tukiaisen näyttelyn. ITE-taiteen keksimisen myötä on Tukiaisen laivasto päässyt seilaamaan laajemmille vesille ihmisten silmiin.

ITE-TAITEEN GRAND OLD MEN

ITE-taide syntyi Helsingissä "Brondan vintillä" 60-luvulla. Tukiainen tapasi nykyisen iteshamaani Johannes Setälän satamassa pakkaamasta kontteja. He oleilivat "Brondan vintillä". joka oli senaikainen boheemien kohtauspaikka. He tekivät teoksia jätteistä, perustivat gallerian ja haaveilivat jo tuolloin "ITE-Kukkenheimista", paikasta, missä ihmiset voisivat esitellä toisilleen luomuksiaan ilman byrokratian ja rahamaailman kylmää silmää. Huolimatta ansiokkaasta ITE-projektista sellaista paikkaa ei ole pystytty tekemään vieläkään. Taiteilijoiden pitäisi kuitenkin tehdä se aivan ite, mikään instituutio ei siihen pysty. Myöhemmin Tukiainen piti tämäntyyppistä ite-anarkistista galleriakahvilaa Savonlinnassa. Sen nimi oli Pilkka.

KIERRÄTYSMUSEO

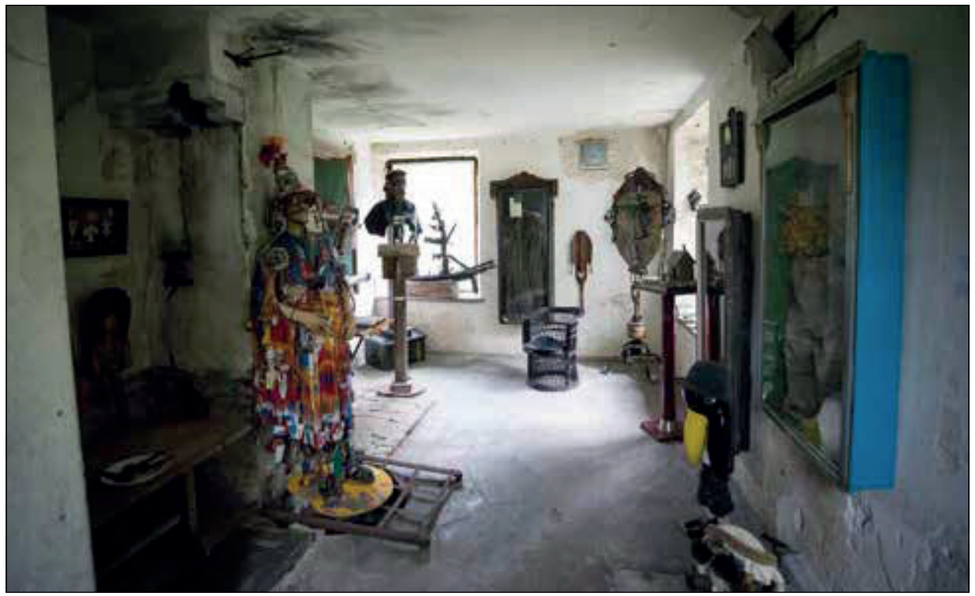
Tukiaisen ilmaisun punaisena lankana on kierrätys. Kaikki materia käy taiteen teon välineeksi ja taiteilija voi tehdä oman kierrätysmuseonsa. Paitsi estetiikka, oleellinen syy jätehuoltoon on köyhyys. Tukiainen viittaa jossain teoksessa italialaiseen Arte Povera -käsitteeseen, missä taiteilijat pitäytyivät ”köyhäilyyn”. Öljyvärit ovat kalliita, mutta keltaista löytyy kaatopaikalta.

Kattilamäen kollaasipajan pihalla temmelsi aikoinaan Jussin rakas aasi Yrjö. Koko pihamaa levittäytyy näyttelyksi. Ulkorakennuksen seinällä on kaksi vanhaa lapiota ristissä. Niihin on ripustettu työn puhkikuluttamia rukkasia ja niissä lukee *Harvoin mekin ansaitsemme*. Tämänkaltaisten merkkiteosten kaupittelu on melko mahdotonta. Seurakunta tosin osti *Jeesuksen narikan*: Siinä on vertavuotava piikkilankakruunu vanhan sepän takomassa rautanaulassa iskettynä vanhaan patinoituneeseen oveen. Isokenkäisille on ivateos Kattilamäen ovenpielessä.

TUKIAISSAARNA

Ateljeen seinältä löytyy *Art-Brut*, eli ulkopuolisen taiteen keksijän Jean Dubuffetin kuva.Tukiainen ei tee ”ulkopuolisuuttaan” tyylilajina, vaan huutamisen välineenä. Katastrofeja rakenteleva politiikka saa Jussilta kolkkoja naurunpuuskia. Eräässä mobilessa katosta roikkuvista langoista viiletti ympyrää Clintonin enkelit; vauvanukkeja, joista oli tehty pommeja. Eräästä vankilaa mallaavasta toosasta kuuluu sen ovea avattaessa kolkko Tukiaisnauru. Se on omistettu ryöstöpoliitikoille, joiden kuuluisi istua sellissä.

Taiteella tulisikin ratkaista kaikki ongelmat. Kun ne asetetaan taiteen lakien alle, ne ratkeavat itsestään, koska väärissä paikoissa olevat osiot asettuvat oikeisiin. Tukiainen kokoaa aina uudestaan väärissä paikoissa olevat roskatekijät yhteen, jolloin kaikista rumiluksista tulee yhteiskauneutta. Tukiaisen työt nousevat vihasta vallitsevia olosuhteita kohtaan ja rakkaudesta tosi olemiseen. Kattilamäen ateljeen pihamaalla oli eräänä kesänä riippumatossa loikoilemassa sammaleesta tehty nalle, joka opetti poikastaan lukemaan. Riemastuttava teos taiteen olemisen huolettomuudesta. ●

Teksti: Minna Tuuva Kuvat: Kimmo Heikkilä

SÄPINÄÄ JUVAN SALOMAILLA

Timo Teittinen ei sipistele tarttuessaan moottorisahaan

Maukka perusjätkä huuteli säpinän perään Helsingin kaduilla vuonna 1979. Lähes neljäkymmentä vuotta myöhemmin railakasta säpinää kantautuu Juvan kumpuilevista maisemista, Kuosmalan kylän perältä, Saimaan lahdelmien suojasta.

Timo Teittinen on aloitteleva moottorisahaveistäjä, joka on kuitenkin heti löytänyt oman tyylinsä. Veistotyö oli jo pitemmän aikaa kiinnostanut häntä, kunnes lypsykarjasta luopumisen jälkeen oli aikaa vihdoin kokeilla moottorisahaa taiteellisena työkaluna. Helmikuun 2017 puolivälin tienoilla veiston aloittanut Teittinen kertoo alkumetreistä: ”Se lähti sit ihan kokeilemalla. Ite oon ollu ihan tyytyväinen. Tähän uppoutuu tähän hommaan sit kun ruppee tekemään, ei tää työltä tunnu. Se vie mennessään.”

Teittinen on tehnyt useita hirsirakennuksia, joten kädentaidot olivat jo valmiiksi hallussa. ”Kaikki mihin on ruvenna, on jollain lailla onnistunut”, hän toteaa.

Yleensä aloittevat veistäjät veistävät ensimmäiseksi karhun. Teittinen kuitenkin loihti ensimmäiseksi puusta pääkallon: ”Mie alussa ajattelin, että en ruppee karhuja tekemään, kun niitä on joka nurkalla, mutta kyllä ne vaan ihmiset kyselee niitä karhuja.” Eli karhuveistoksenkin voi Teittiseltä tilata, mutta hänen omat veistosten aiheensa ovat moninaisempia. Ylijäämämaaleilla

maalattu pellen naama voisi olla kauhuelokuvan rekvisiittaa ja yllätyksellisesti täysin toiseen suuntaan vie Raamatun hahmoja tai vaivaisukkoa muistuttava veistos. ”Ihan omasta päästä oon kehitelly (aiheita)”, Teittinen kertoo.

Veistotyö ei aina käy kuin tanssi, vaikka lahjakas veistäjä olisikin. Teittinen mainitsee naapurin emännän käyneen katsomassa ensimmäisiä veistoyrityksiä ja kysyneen: ”Krokotiiliäkö sie teet?” kun karhun kuono oli pitkänlainen. ”Mie sit rupesin tappelemmaan sen kanssa, niin kyllä se sit rupes karhua muistuttammaan”, Teittinen muistelee.

Veistotyö nopeutuu taitojen karttuessa. Nykyisellään karhu syntyy jo kuudessakin tunnissa. Veistoksensa Teittinen käsittelee ulkokalusteisiin tarkoitetulla öljyllä ja käyttää pääasiassa hillittyjä, toisiinsa sointuvia värejä. Suurien, rouheiden veistosten rinnalle on alkanut syntyä myös viimeistellympiä eläinhahmoja kuten kameleontti. Tieto uudesta veistäjästä on kiirinyt jo omaa kylää kauemmaksi, useampi linja-autolastillinen ihmisiä onkin ehtinyt tutustua Teittisen taiteeseen. Viereinen serkun omistama mansikkatila tuo myös paljon veistoksista kiinnostuneita katsojia. Ja ostajiakin, Teittisen töitä on matkannut muun muassa useampi kappale Saksaan.

Näyttelydebyytin Timo Teittinen teki ITE puusta -näyttelyssä Suomen Metsämuseo Lustossa 2018. Näyttely ei varmaankaan jää miehen viimeiseksi, sen verran kiinnostusta hänen työnsä ovat herättäneet. Toivottavaa on, että veistäjä jatkaa rohkeasti omalla tyylillään ITE-taiteen kavalkadeilla. Säpinää sipistelemättä. ●

Tuohelan väkeä

Arkkiatri Risto Pelkonen, Tuohelan kylän isä, puhuu ITE-taiteesta ja Tuohelan kylästä kesäisessä haastattelussa Savonlinnan Ritolansaaressa.

▲ Tuohelan väkeä Suomen Metsämuseo Luston ITE puusta -näyttelyssä. Esillepanon suunnittelu ja toteutus Suvi Pennanen-Oikari/Lusto. Kuva Kimmo Heikkilä.

Arkkiatri Risto Pelkonen on tunnettu paitsi urastaan lääketieteen parissa, myös Tuohelan kylän isänä. Parin sadan kaarnahahmon muodostama maailma persoonallisine asukkaineen ja tarinoineen on esitelty kirjassa Tuohelan kylän väki (Maahenki 2011). Tuohelan kylän väki on ollut nähtävillä myös monissa näyttelyissä sekä suomessa että ulkomailla.

▲ Kuva Veli Granö.

ITE-TAITEESTA

”Sillon kun oli ensimmäinen ITE-taiteen näyttely Helsingissä, siellä Meilahdessa, mä ihastuin siihen, mä rakastuin suin päin, musta se oli niin suunnattoman hauska näyttely. Ja sitten mä olin Liisa Heikkilä-Palon kanssa Kulttuurirahaston järjestämällä kulttuurin puolustuskurssilla ja sitten siinä viimesessä istunnossa, jossa vähän niin kun koottiin, että mitä me on saatu aikaan ja mitä ideoita on, niin mulla on tämmönen mielikuva – mutta tää voi olla väärä – että Liisalle mä sanoin, että kun mä oon tehny semmosia kaarnatöitä, niin eikö se vois olla semmonen idea, jota Kulttuurirahasto mainostaisi ja toisi esille, että nuoret rupee tekemään. Ja sitten mä ilmeisesti näytin niitä Liisalle, näitä omia töitä, ja sitten se jäi miettimään, että mitä tässä voitas tehdä. Mutta siitä oli se seuraus, että sitten kun pidettiin tää Kiasman iso näyttely, niin mä olin sen avaaja, ja sillä tavalla mä sitten tutkin mielessäni tätä ITE-taidetta.”

ITE-TAITEILIJOIDEN LUOVUUDESTA JA VAPAASTA TAHDOSTA

”Mä luulen, että se on ehkä sillä tavalla erilaista, että taiteilija, kirjailija, runoilija, säveltäjä, ei ole taiteilija, ei ole runoilija, ei ole säveltäjä, ellei hän julkaise niitä. Se tekee hänestä vasta taiteilijan. Mutta tässä (ITE-taiteessa) kun ideana ei ole julkaista niitä, vaan niitä tehdään itselle, sillon tosiaan siinä tutkiskelee itseään, joka on varmaan hyvin tärkeä ominaisuus. Kuka se nyt sanookaan että tunne itsesi, Sokrates varmaan, se on niin kun yks asia. Ja sitten on tämä kätten taitojen käyttö, sillä on kai hyvin suuri merkitys mielenterveyteen ja luovuuteen. Tällä lailla kun sitä tehdään, ei pakosta, vaan ilosta tai surusta itselleen, niin varmaan se on semmonen joka panee tämän immunologisen järjestelmän uuteen asentoon.”

”Hormoonit on vaan yks osa tätä viestintäjärjestelmää. Mutta se mikä nyt on semmonen avainkysymys, josta tiedetään yhä enemmän – mutta aika vähän vieläkin – on tosiaankin, että miten tämä mielen ja ruumiin välinen kommunikaatio ja vuoropuhelu käy. Ja sikäli se on hurjan tärkee asia, koska on jo kauan osotettu, että tämmöset myönteiset kokemukset, niin niitten vaikutus heijastuu sitten kaikkialle. Niin kun kielteistenkin. Ja niillä on yhteys, siis tällä keskushermostolla on yhteys hormonien säätelyyn, mutta myöskin immunologiseen järjestelmään. Että jos olet iloinen… tai sanokaamme niin, että kun puoliso kuolee ja on tämä sydänsuru ja sydän särkyy, niin se on juuri sitä, että silloin tämä immunologinen järjestelmä (järkkyy). Immunologinen järjestelmä on se koko organisaatio, joka ylläpitää tätä tasapainoa, etteivät nämä entrooppiset, siis tämmöset ristiriidat ja keskenään kilpailevat voimat, jotka tuolla soluissa on, pääse vaikuttamaan. Jos taas on kielteisiä (tunteita) niin sillon se järjestys rikkoutuu ja on tämmösiä haittavaikutuksia.”

”No se vapaa tahto… voin kuvitella, että vapaa tahto tarkottaa sitä, että kaikki ei ole automaattista, vaan että tässä luovuudessa on juuri sitä vapaata tahtoa. Että ihmisellä on mahdollisuus ajatella asioita, jotka ovat mahdottomia, ihmisellä on mahdollisuus rikkoa kaikki totunnaiset rajat, että kyllä tässä itsessä on jotain sellaista, jota ihminen itse hallitsee. En oikein usko siihen, että ihminen on tosiaan tämän evoluution tulos ja se on sitten semmoinen kun on, mutta kyllä ihmisellä on – ja varmaan siksi ihminen eroaa juuri muista luoduista lajeista – mahdollisuus valita ja tehdä itsenäisiä valintoja. No sitten tietysti heti sanotaan, että ovatko ne nyt sitten itsenäisiä, uusia valintoja, vai pulppuaako kaikki sieltä lapsen kasvatuksesta… tiedetään hyvin paljon, mutta luojan kiitos kaikkea ei tiedetä eikä ehkä koskaan saada tietää. Salaisuudet ovat tärkeitä ihmiselle. Ja luovuudelle. Ihmettely.”

ITE-TAITEEN KAUPALLISUUDESTA

”Näitä (ITE-taiteilijoita) kun on haastateltu, niin se miten ne kuvaa sitä, se on jo taidetta sellaisenaan. Joka tapauksessa se on siinä olennaista, että niitä ei tehdä kaupalliseen käyttöön eikä muita varten, kyllä ne on iteä verten. Sen (Alpo) Koivumäen kanssa puhuttiin aika paljon siitä, kuinka paljon häneltä haluttais ostaa niitä. Ja hän suhtautu siihen hyvin kriittisesti, mutta muistaakseni sanoi, että kyllä hän on tehnyt muutamia tällasia tilaustöitä. Ja täytyyhän hänenkin elää, mutta sitten jos se (taide) saa voiman (myynnistä), niin silloin se lakkaa se luovuus.”

TUOHELAN KYLÄN SYNTY

”No siinä on tämmönen, ei sitä pidä ottaa niin hirveen vakavasti, mutta on siinä kyllä ydin totta, että nää lapsenlapset tarvitsi aina kaikkiin leikkeihin ja sanoin että tehdään ite. Mä en oo koskaan itse nikkaroinu aikasemmin, muuta kun veistäny kaarnalaivoja… tehny jonku kirjahyllyn, joka on romahtanu. Mutta siitä se sitten alko. Ja ne innostu hirveesti, lapsenlapset, kaikesta tämmösestä tekemisestä. Ja sitten tosiaan kun myrsky oli käyny ja se on kyl ihan oikee tarina, niin kun mä oon sanonu, että kun myrsky oli käyny niin täällä oli paljon suuria puita nurin, ja sieltä sitten keräsin sitä paksua kaarnaa ja ihmettelin mitä siitä vois

tehdä. Ja se oli kai sitten yhden vuoden siellä ihan vaan jemmassa, sit mä rupesin tekemään lapsille nukkekotia. Ja siitä se sitten alkoi. Sitten kun lapsilta meni nukkekoti-ikä ohi, niin sitten rupesin tekemään ite. Ja ensimmäiset semmoset figuurit mitkä mä tein, niin oli sarjakuvahahmoja. Siel oli muumeja ja kaikkia sarjakuvahahmoja.”

”Huonoa kaarnaa tähän tarkotukseen on semmonen hyvin ohut. Pitäs olla sitä paksua kilpikaarnaa. Mutta sitten on vielä niin, että jos siinä kilpikaarnassa on paljon reikiä ja madonsyömiä, niin sit se menee huonoksi. Vähän ongelmallista se on (kaarnan saanti). Ja sit mä oon niin saita, et mä yritän säästää koko ajan niitä parhaita paloja. Ja sit mä teen semmosista huonoista, eikä tuu mitään.”

HAHMOJEN TARINOISTA

”No sen on sillä tavalla… että ne ei tule mistään. Muuta kuin totta kai tuolla päässä liikkuu kaikenlaisia juttuja. Mutta kyllä mun serkkuni, joka on myöskin ollu siellä Annalassa, siellä Laatokalla, ja siellä oli Pelkosilla iso sukutila, niin siellä oli hyvin paljon sitä saaren väkeä työssä sekä sahalla että siellä kartanon puolella. Ja ne tuli meille hyvin tutuiks, koska se oli niin kun siihen aikaan oli, että ne oli tosiaan yhtä perhettä sekä työnantajat että työntekijät. Ja siitä jäi semmonen hirveen mukava tunne ja varmaan se ehkä huokuu tässä tarinassakin se semmonen suvaitsevainen ja kiva ilmapiiri. Niin tämä mun serkkuni, joka luki sen kirjan (Tuohelan kylän väki) niin sanoi että kyllä hän bongas sieltä aika monta tyyppiä. Mutta ne ei oo ehkä niinkään tahallaan tehty. Ja se on tässä mun omassa rakentamisessa kaikkein hauskinta, että sitä ajattelee, että semmonen tyyppi vois ehkä olla… alunperinhän lähti niin, että ne on kaikki pystyssä olevia. Että pitää olla semmonen tyyppi, jolla on semmonen ammatti, jonka voi jotenkin kuvata siinä työssä. Ja sitten kun tosiaan ajattelee, että tässä pitäs olla räätäli, ei ole vielä räätäliä, se on nyt vähän ajateltu… sitten rupee tekemään räätäliä ja sitten katsoo miten se siitä muuttuu. No sitten tulee tietysti heti mieleen Täällä pohjantähden alla räätäli Salin, vai mikä se nyt oli, no sitten tulee mieleen, että tää on vähän sen näkönenkin, että tää vois olla vähän semmonen funtsija ja näin se sit kehittyy.”

”En oo laskenu (hahmojen määrää) Niitä on toista sataa varmaankin. Kristiinalla on selvä lempihahmo, se on sellanen onkijapoika. Mutta ei mulla oo. Viime kesänä mä tein, ajattelin, että täytyy tehdä jotain vähän muutakin, niin mä tein semmosen, se liittyy tähän Tuohelan kylään noin niin kuin vähän väkisin. Keväällä on siellä torilla aina semmonen kesän avaus ja siellä sitten piti (puheen) Hertta, joka on poliisin puoliso ja joka on tämän työväen teatterin organisoija, niin päätti, että täytyy olla Tuohelan kylällä kesäteatteri. No sitten tuli semmonen näytelmä kun ”Kohtalon voima”. Ja siihen mä tein sitten nämä roolihenkilöt.”

LÖYTYYKÖ TUOHELASTA ARKKIATRIN ALTER EGO?

”Ei, sitä ei varmaan oo. Siellähän on kaks lääkäriä, toinen on tämmönen kirurgisesti orientoitunut ja toinen on yleislääkäri, entisajan kunnanlääkäri. Joka on sen sosiaalihistorian professorin poika. Mutta ei ole (omaa kuvaa) kaikki ovat yhdenarvoisia. Ja on siellä kaksi romaania, ne on Venäjältä tulleita, että kaikki käy.”

ONKO TUOHELASSA RISTIRIITOJA?

”No niitä pitäs olla vähän ehkä enemmän, mutta… no onhan siellä se yks tyttö joka meni naimisiin ja oli konttoristi, se oli vähän hankala tapaus… ja Kati Naakka, joka tuli suutarin kiertueen mukana, niin herätti pahennusta. Ja tietysti siinä sitten vähän ilkutaan näitä ruotsinkielisiä. Mutta hyvällä. Kato ei Tuohelassa ollu pahoja ihmisiä. Satuahan se tietysti on, mutta on siinä se ajatus, vähän semmonen tylsä opettavainen tarina, että erilaisuudesta huolimatta kaikki tulee toimeen keskenään. Kyllähän ne pojat, sen postimiehen ne uitti, mutta varkaita ei ole, juoppoja on. Tappelupukareita ei ole. Ahneita tietysti on. Mutta se on niin, että tämä kylä, siinä on aika paljon sitä Sorolan saarta, jossa oli semmonen mukava henki. Sekä työnantajat, kartanon väki, että työväki tuli hirveen hyvin toimeen. Ja sitten siinä on siitä Parikkalasta, siellä oli semmosia jännitteitä, jotka näkyy kyllä tässäkin. Sitten mä oon ollu hyvin paljon myös Enontekiössä, siellä on myös saman tyyppinen henki. Ainoo mikä siellä on, missä on rikottu lakia, on Salomon Rauhanen, joka on konstaapelina, niin se hyväksy kotipolton. Jos hänelle annettiin tilkat ja jos se oli hyvää. Ja omenavarkaissa käytiin. Mutta siinä oli vähän omaa, koska sillon Parikkalassa käytiin, oltiin semmosia kolme-neljätoista, viisitoista vuotiaita. Niin kylän poikien kanssa käytiin aina omenavarkaissa. Niin kyllä mä aina menin sinne omenavarkaisiin, kiinni ei koskaan jääty, mutta läheltä piti. Mutta mä aina pelkäsin. Mutta ei kehdannu sanoo, että en mä tohon tuu. Mut se ei ollu hauskaa hommaa.”

MIKSI TUOHELAN KYLÄ KUVAA 50-LUVUN KYLÄÄ?

”Varmaan siksi, että 50-luku oli tämmönen uuden Suomen alku. Sota oli päättynyt ja itse elin sitä 50-lukua nuorena miehenä, jolloinka juur oli muistissa vielä tämä Laatokan Karjala ja tämä Parikkala-yhteisö ja Enontekiö-yhteisö, niin se oli varmaan semmosta tärkeetä aikaa Suomelle ja myös itselle. Ja siihen liitty niin paljon jännitteitä. Henkisiä jännitteitä, toisaalla on hurja optimismi, sillon rakennettiin kaikki keskussairaalat ja uskottiin tulevaisuuteen. Mutta sitten oli kuitenkin voitettavana ne sodan kauhut ja oli kaatuneitten omaisia ja vammautuneita ja kotinsa menettäneitä, Ja tästä kaikesta syntyi kuitenkin uusi Suomi. Se oli hyvin kivaa, jännää aikaa. Mä oon joskus ajatellu, että jos nyt pitäis tehä Tuohelan kylä, (tästä ajasta) niin minkä näkönen se olis. Ei tulis mitään. Nykyajan kuvaaminen on aika vaikeeta. Sitä paitsi tää on niin mahdoton maailma, että ei tätä voi kuvata. Kylät on niin pirstoutunu. Tuohelan kylässäkin siellä ois bensa-asema ja kaljabaari. Ja ei siellä muuta sitten oliskaan.”

TUOHELAN KYLÄN MERKITYS OMALLE HYVINVOINNILLE

”No en tiedä muuta, kuin kaipa se on sellainen luova joutenolo. Ehkä se on juuri se luomisen ilo. Ilo siitä, että voi omilla käsillään ja ajatuksillaan synnyttää tämmösen tarinan. Mutta lyhentääkö vai pidentääkö sen mun elämää, sitä en osaa sanoa. Mutta se nyt ainakin on varma, että se ei tuota mitään stressiä. Mulla ei ole kauheita ambitioita saada sitä näkyviin tai olla esillä ITE-taiteilijana. Että kyllä tää on ihan tämmönen oma juttu.” ●

Teksti: Minna Tuuva Kuvat: Kimmo Heikkilä

Rakkaat terveiset Kyyhkylästä!

Ritva Nurmen Navettagalleria Mikkelissä on houkutellut kävijöitä vuodesta 2003 asti. Vierailijoita voi olla kesäaikaan parikin sataa päivässä. Aina avoinna oleva näyttelytila hurmaa runsaudellaan ja väreillä. Nurmi on nimennyt teoksensa mielikuvitusta kutkuttavasti, antaen samalla vihjeen teoksen syntyperästä.

Nurmilooppi, Korudaari, Reppuli, Kuolakonna ja Lamperoluikero sekä sadat muut kierrätysteokset sisältävät mitä moninaisinta materiaalia. Yhdellä vilkaisulla löytyy ainakin uuden elämän saaneita kastelukannuja, kodinkoneita, cd-levyjä, nukenvaunuja, kuolleita uimapatjoja, turvahaalari, rintaliivejä, nukkeja, wc-harjoja, pyöräilykypäriä, viinipusseja, kahvipusseja, saappaita ja pölykapseleita. Ympäri maailmaa tehdyt matkat näkyvät myös Nurmen teoksissa.

Nurmi aloitti taiteilijan uransa 1980-luvulla tuohimaalauksilla. Hän maalasi tuoheen aiheen, jonka näki siinä luonnostaan jo olevan. Tuohimaalaukset opettivat muotoja, värejä ja itsevarmuutta. Nurmen kaksoissisko ja veli ovat taiteilijoita, joten Nurmi empi astua itsekin taiteen polulle: ”Mua hirvitti ruveta tekemään taidetta, koska en ollu syntyny kynä kädessä niin kun ne. Sitten mä aloin tehdä niitä tuohimaalauksia. Ja se on niin poikkeavaa sitten niiden taiteesta.”

Kierrätystaidetta Nurmi alkoi tehdä vuonna 1998. Navettagalleriassa on esillä ensimmäinen lapasista ja käsineistä tehty värikäs auringonlasku.

Nurmi kokee saavansa johdatusta ja ohjausta taiteen tekemiseen. ”Mä oon sellanen mediaali-

nen tekijä. Tuo yläkerta sanelee, että tee näin ja näin. Mä oon vaan palvelija. Mä oon kauheen kiitollinen, että saan tehdä tätä", Nurmi kertoo. Hän pyytää voimaa teoksen tekemiseen ja usein valmis työ on Nurmelle itselleenkin yllätys. Teos tulee sellaiseksi, kuin se haluaa tulla. Valmiille työlle Nurmi pyytää siunauksen, joka antaa teokselle hengen ja elämän. Nurmi ei pidä itseään varsinaisesti taiteilijana: ”En ajattele ollenkaan, että oon taiteilija. Kun jonkinlainen titteli pitää olla, niin olen sanonu, että oon ITE-taiteilija tai kierrätystaiteilija.”

Hän ei myöskään myy teoksiaan: ”Mulle tuli sellanen viesti, että ei myyntiin. Että tähän ei saa tuoda rahan energiaa. Tän täytyy olla sellanen hyvänmielen paikka, joka tuo ihmisille iloa ja ahaa-elämyksiä. Jos tähän tulis rahan energia, niin se muuttuis koko tää paikka. Mä kyllä aamuin illoin aina pyydän sen voiman tähän, että tää on semmonen eheytyspaikka, terapiapaikka.”

Nurmi kertoo olevansa kuin maallikkosaarnaaja, jonka tehtävä on tuottaa ihmisille iloa. Kun navetalla käy ryhmiä, Nurmi halaa kaikkia. ”Mä vien semmosta viestiä eteenpäin, että lähestykää toisianne. Antakaa lämpöä ja rakkautta. Älkää pelätkö lähimmäisiänne.”

Myös ohjaamissaan lauluryhmissä hän kannustaa ihmisiä olemaan oma itsensä: ”Älkää menkö sen kloonilauman mukana.” Nurmen filosofian mukaan jokaisella on oma polku ja oma totuus, jolle täytyy olla uskollinen. Silloin saa rauhan ja harmonian.

”Harmonian voi löytää sillä lailla, että tyytyy. Mä ainakin elän semmosta hirveen yksinkertasta elämää ja kuitenkin rikasta elämää. Ei se kaipaa hirveesti semmosia virikkeitä. Ja sitten mä oon todennu hirveen tärkeeks, että jakaa sitä iloa. Että mielummin antaa kun ottaa. Ja uskaltaa näyttää tunteensa. Uskaltaa koskettaa ja halata ja olla myötätuntonen toisille. En kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. Mun veli kysy, että mikä sun uskontos on? Mä sanoin, että se on rakkaus. Semmonen kaikkialla oleva rakkaus.” ●

Teksti: Minna Tuuva
Kuvat: Sampo Luukkainen

Usko, toivo, rakkaus

ITE-TAIDETTA HAUTAUSMAALLA?

Kovin moni ITE-taiteilija ei ole saanut yhtä paljon paikallisten ihmisten arvostusta, tukea ja kiitosta tekemästään työstä kuin savonlinnalainen Marko Ruuskanen. Ruuskasen tekemät Talvisalon ja Kirkkoniemen hautausmaiden linnunpöntöt ovat taideteoksia, jotka voisivat olla esillä museoissa parhaiden nykytaiteen teosten rinnalla.

Ruuskasen taiteelliset linnunpöntöt alkoivat syntyä 2010-luvulla. Ruuskasen tehdessä tavallista linnunpönttöä hautausmaalle Talvisalon puutarhuri huomautti, että sen kattoon voisi tehdä vieläkin enemmän kaarevuutta. Tämä tokaisu havahdutti Ruuskasen, hän voisi tehdä mitä vain, ilman rajoituksia. Ensimmäisten pönttöjen materiaalina oli filmivaneri. Koristeellisuus lisääntyi pikkuhiljaa ja Ruuskanen alkoi käyttää materiaalina myös metallia. Eripaksuisia metallitankoja käsin ruuvipenkissä taivutellen ja hitsaten syntyi yhä näyttävämpiä pönttöjä. Ruuskanen kehitti telinetekniikan, jolla painavat teokset saa ripustettua korkealle puuhun.

Ruuskanen tekee pönttöjä pääasiassa talvella, kesällä on hänestä liian valoisaa. Hän on tehnyt pönttöjä seurakunnan tiloissa, aikaisin ennen palkkatyön alkua. Pönttöjä on eriaiheisia. Iäisyys-, rakkaus-, ja enkelipöntöt viestivät kukin hieman eri asioita. Iäisyys-linnunpöntöt saivat innoituksensa erään omaisen hautajaisissa pitämästä kauniista puheesta. Sydämenmuotoisia pönttöjä on paljon uurnalehdossa, koska uudella hautausmaa-alueella on Ruuskasen mukaan erityisen paljon surua. Ruuskanen haluaa linnunpöntöillään lohduttaa surevia omaisia. Jotkin linnunpöntöt ovat syntyneet erityisen koskettavan kuolemantapauksen yhteydessä, esimerkiksi lapsen haudan lähettyville. Jotkut omaiset tietävät, että linnunpönttö on tehty omalle läheiselle, kaikki eivät välttämättä tiedä. Löytyypä Talvisalosta myös Ruuskasen omakuvalinnunpönttö.

Ruuskanen on jo vuodesta 1997 harrastuksenaan kunnostanut vanhoja hoitamattomia hautamuistomerkkejä ja hautojen rauta-aitoja Savonlinnassa ja ympäristöseurakunnissa. Hänet on palkittu tästä työstään sekä Mustan Pässin arvonimellä vuonna 2008 sekä Minnesvårdarna-yhdistyksen stipendillä vuonna 2013. Ruuskanen on käyttänyt kunnostustyössä apuna Museoviraston

vanhojen hautojen kunnostusopasta ja lähettänyt myös omia käytännön kautta oppimiaan vinkkejä Museovirastolle.

Ruuskasen kunnostaessa Kirkkoniemen vanhaa aitaa Museovirasto tosin puuttui asiaan. Itä-Savo kirjoitti 25.9.2014: ”Museovirasto on keskeyttänyt Savonlinnan Kirkkoniemen hautausmaata ympäröivän aidan kunnostustyöt. Aita poikkeaa Museoviraston mukaan rakennustekniikaltaan, mitoitukseltaan ja materiaaleiltaan vanhasta kylmämuuritekniikalla toteutetusta kiviaidasta.” Työ keskeytettiin ja osa aitaa jätettiin kunnostamatta esimerkiksi alkuperäisestä aidasta. Eräs lehtijuttuun kirjoitettu lukijan kommentti paljastaa paljon: ”Nythän on suurin osa tehty asianmukaisesti, mutta viimeiset kymmenet metrit alkanut tyyli muuttua ja ilmestynyt sydänkuvio punaisena muuriin. Muurilla tarkoitan ns. katukivistä tehtyä suoraa seinämää, joka ei vastaa tarkoitusta vanhasta kiviaidassa, Arvokasta työtä, mutta olisi korjaustyyli pitänyt säilyä loppuun asti samana.”

Kiviaitaan alkoi ilmeisesti tulla liikaa taiteellisuutta ja Ruuskaselle tyypillistä sydänkuvion käyttöä. Sisäinen taiteilija alkoi olla pitelemättömissä.

Ruuskanen on koristellut maalauksin myös Talvisalon työntekijöiden kottikärryt ja hautausmaan vesiastiat. Värikkäistä sydänkuvioin koristelluista vesiastioista nousi paikallinen kohu, kun seurakuntaneuvosto määräsi ne poistettavaksi.

Savonlinnan seurakunnan talousjohtaja Kari Virtanen kertoi asiasta Itä-Savo-lehdessä. Kirkkoneuvosto teki hautausmaakatselmuksen kesällä 2015. Pöytäkirjaan elokuulle 2015 kirjattiin lauselma: ”Hautausmaakierroksella todettiin, että koristellut kastelutynnyrit ovat häiritsevän kirjavia ja ne tulee poistaa. Muuten hautausmaan todettiin olevan kaunis ja hyvin hoidettu.”

Jostain syystä Ruuskanen sai neuvoston päätöksen tiedoksi vasta keväällä 2016, kun tynnyreitä oltiin laittamassa takaisin hautausmaalle talven jälkeen. Pienimuotoinen kohu oli valmis syntymään.

Ruuskanen pahoitti mielensä vesitynnyreiden poistokäskystä ja kirjoitti omaan intohimoiseen tyyliinsä yleisönosastokirjoituksen, jossa sanoi poistavansa Talvisalosta myös linnunpöntöt. Kirjoituksessaan Ruuskanen totesi taiteilijuudesta:

”En ole taiteilija, vaikka teatteri sellaiseksi tekikin. Onko taiteilija sellainen, joka ajaa rämä-Volvolla, jolla on taipumus pysähdellä kesken ajon... Onko taiteilija sellainen, joka ostaa hautausmaan tyttölöille kukkia, jos vain rahatilanteensa sallii? Taiteilijat! Niistä lehtien kulttuuritoimittajat tekevät juttuja. Ja taiteilijoita ovat ne, jotka apurahoja hakevat. Hyvä kun hakevat, pääsevät sitten taidettansa antamaan… Kaiken teen tunteella. Omat tekoni, ne vähäiset tekoni.”

Seurasi lehtikirjoittelua ja satoja yleisönosaston kommentteja. Adressit.com -sivustolle perustettiin adressi Pelastettakoon Marko Ruuskasen taide. Adressissa vaadittiin vesitynnyreiden palauttamista hautausmaalle. Allekirjoituksia kertyi 1073 ja kommentteja 125. Adressi lähettiin kirkkoneuvostolle elokuussa 2016. Kommenteissa kuvailtiin Ruuskasta yleisimmin sanalla pyyteetön ja kiitettiin häntä tekemästään työstä:

”Käyn usein Talvisalon hautausmaalla. Olen tavannut siellä Marko Ruuskasen työnsä ääressä. Ystävällisempää, ahkerampaa ja avuliaampaa ihmistä siellä ei tapaa.”

”Marko Ruuskanen on tehnyt vaikutuksen omalla persoonallisuudellaan. Tulee hyvä mieli kun hänet näkee. Hän tervehtii kohteliaasti lierihattuaan nostaen. Käyn usein omaisteni haudoilla kukkia kastelemassa ja olin todella iloinen Markon maalaamista vesipöntöistä, Iloisen väriset pöntöt näki jo kauempaa, eikä tarvinnut etsiä niin kuin näitä tummia pönttöjä.”

”Mitä Jeesus olisi vastaavassa tilanteessa tehnyt. Vastauskin on ilmiselvä. Jeesus olisi iloinnut tästä työstä. Senhän tietää pienin lapsikin.”

”Uskomme keskeisin sanoma on: usko, toivo, rakkaus ja ne välittyvät Markon teoksista.”

Talousjohtaja Virtasen mukaan niin kauan, kunnes kirkkoneuvostossa tai muussa päättävässä

elimessä tehdään uusi päätös tynnyreistä, nykyinen päätös on voimassa ja tynnyrit ovat ilman värikkäitä kuvioita, vaikka useat seurakuntalaiset ovat pyytäneet niiden palauttamista. Linnunpönttöjä ei ole missään vaiheessa pyydetty poistettavaksi.

Lehtikirjoittelun jälkeen Itä-Savo teki lukijakyselyn Ruuskasen taiteesta. Kyselyyn vastasi yli 250 lukijaa ja he olivat liki yksimielisiä: 99,6 % vastanneista halusi linnunpönttöjen säilyvän hautausmaalla. 96 % lukijoista myös toivoi, että kirkkoneuvosto käsittelisi uudelleen vesitynnyreiden poistoa. Kriittisiäkin kommentteja löytyi: ”Kaikesta huolimatta, eihän hautausmaa ole kai taiteen tai ITE-taiteen näyttelypaikka? Ja seurakunnan johtoelimet päättävät, millaisessa kunnossa hautausmaat ovat ulkoasultaan?”

Savonlinnan seurakunnan kirkkoherra Sammeli Juntunen toivoi, että Marko Ruuskasen linnunpöntöt jäisivät kaunistamaan Talvisalon hautausmaata. Hän mielestään ne kruunaavat muutenkin kauniin hautausmaan. Toisaalta hän totesi vesitynnyreihin liittyen, ettei hautausmaa voi olla yksityinen taidenäyttely.

Ruuskasen taide sijaitsee Talvisalon ja Kirkkoniemen hautausmailla, julkisilla paikoilla. Tämä tekee Ruuskasesta melko ainutlaatuisen ITE-taiteilijoiden joukossa, sijaitsevathan ITE-ympäristöt yleensä tekijänsä omalla pihamaalla, eivät keskellä kaupunkia. Lisäksi hautausmaa on julkisten paikkojen joukossa erityisasemassa. Hautausmaa on pyhä paikka, johon liittyy surua, muistoja, elämänarvojen pohtimista, kiireettömyyttä, pysähtymistä. Hautausmaakulttuuri on ollut nykyistä monipuolisempaa vielä vuosisadan alussa. 1960–70-luvuilla hautausmaita alettiin seurakunnissa arvioida liiketaloudellisin kriteerein. Kiviteollisuuden koneellistuminen vaikutti osaltaan hautakivien ”matkalaukkumallin” syntymiseen. 2000-luvulle tultaessa hautausmaiden ilme on alkanut taas monipuolistua. Ehkä tästä seikastakin johtuen Ruuskasen linnunpöntöt koetaan hautausmaalle sopiviksi. Vesitynnyrit olivat kuitenkin sydämineen ilmeisesti liian värikkäitä suomalaiseen hautausmaakulttuuriin. Vesitynnyreistä Ruuskanen on todennut: ”Ne väripöntötkin, en mie niitä sen takia tänne tuonu et ihmiset nauras, vaan että ne itkis vähemmän.”

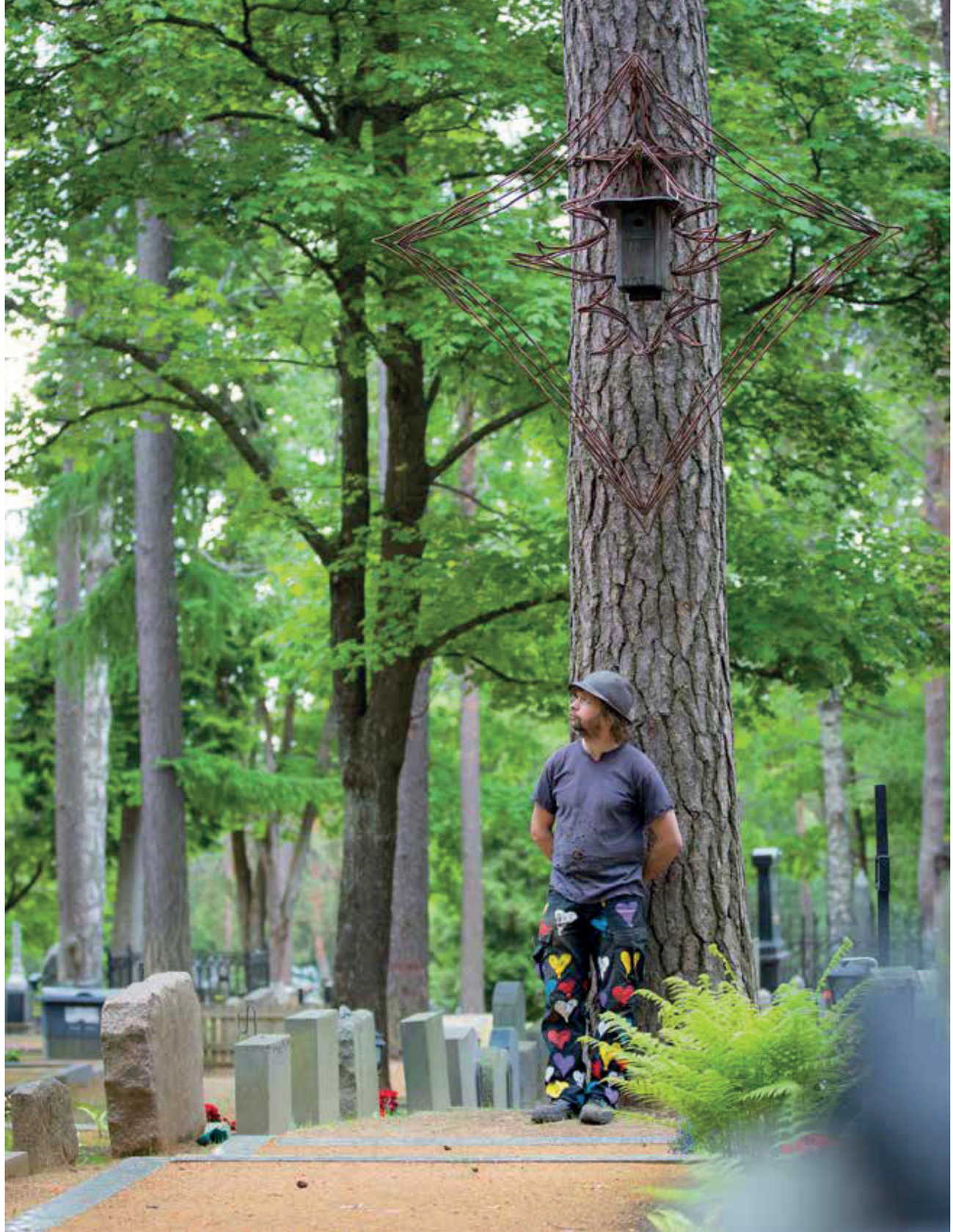
Ruuskasen töiden sanoma on elämän jatkuminen. Ei niinkään ikuinen elämä poismenneille, vaan surevien omaisten oman elämän jatkuminen. Linnunpöntöt tuovat lohtua ja synnyttävät sisällään uutta elämää hautausmaalle. Sekä mytologiassa että kristinuskossa linnuilla on vahva symbolinen merkitys. Pyhänhengen vertauskuva on kyyhkynen. Kansanperinteessä taas on lukuisia esimerkkejä lintujen merkityksestä, esimerkiksi sielulintu toi viestin läheisen poismenosta.

Ruuskasen taide on antanut lohtua monelle omaiselle, kuten hän on tarkoittanutkin. Hautausmaalla kävijät ovat alkaneet toistaa sydänmuotoa Ruuskasen innoittamana. Eräälle haudalle oli tehty kävyistä sydän, viereiseen kantoon oli kaiverrettu sydän.

Kohun laannuttua Ruuskanen on antanut linnunpönttöjen olla sijoillaan, eikä enää aio poistaa niitä. Talvisalon hautausmaa sijaitsee kauniilla paikalla, ja linnunpöntöt tekevät siitä ainutlaatuisen Suomen hautausmaiden joukossa. Talvisalon muuttumista yksityiseksi taidenäyttelyksi ei tarvitse pelätä. Taidepöntöt tuskin tuovat hallitsematonta lisäystä kävijämäärään. Hautausmaalla kävijät tukevat Ruuskasta lähes sataprosenttisesti, joten linnunpöntöt saavat varmasti jatkossakin tuoda lohtua sureville omaisille. Sittemmin Ruuskanen on saanut luvan tehdä linnunpönttöjä myös Varparannan, Ahvensalmen ja Rantasalmen hautausmaille. ●

Lähteet:

- http://www.muistoksi.fi/hautausmaakulttuuri
- http://www.suomalainenkivi.fi/kivi-lehti/hautausmaa-kulttuurin-lukukirja/
- Marko Ruuskasen haastattelu 4.8.2016
- Savonmaa.fi 29.7.2008: Mustan Pässin arvonimi haudankaivaja Marko Ruuskaselle
- Itä-Savo 4.10.2013: Marko Ruuskanen palkittiin harrastuksestaan
- Itä-Savo 25.9.2014: Museovirasto keskeytti Kirkkoniemen hautausmaata ympäröivän aidan kunnostustyöt
- Itä-Savo 7.5.2014: Sydänkuvioiset vesipöntöt ilahduttavat kävijöitä Talvisalon hautausmaalla
- Itä-Savo 27.6.2016: Taiteen(i) alasajo Talvisalon hautausmaalla
- Itä-Savo 28.6.2016: Talousjohtaja: Kukaan ei ole hautausmaan linnunpöntöistä valittanut
- Itä-Savo 29.6.2016: Itä-Savon lukijat yksimielisinä: taide kuuluu Talvisalon hautausmaalle
- Itä-Savo 29.6.2016: Kirkkoherra toivoo pönttöjen jäävän
- www.adressit.com: Pelastettakoon Marko Ruuskasen taide

HAKOAPAJA – ELÄMÄNTYÖSTÄ NÄHTÄVYYS

Teksti: Minna Tuuva, Mari Ruskela/HakoApaja
Kuvat: Sampo Luukkainen

HakoApaja Rantasalmen Porosalmella koostuu uppotukeista rakennetusta, massiivisesta päärakennuksesta, pihapiirin näyttelyrakennuksista ja useista pienemmistä rantatuvista, joita voi vuokrata. Kokonaisuuteen kuuluu myös tilataideteos ”Savotanraitti” – mielikuvamaailma menneiltä metsätyöajoilta.

Esa Heiskasen neljänkymmenen vuoden työn tulos on tänä päivänä toimiva matkailuyritys, jota hän pyörittää puolisonsa Marin kanssa. Suomen suurin uppopuurakennusten kokonaisuus alkoi syntyä jo Esan isän aikaan, mutta silloin ei vielä ollut selvää visiota siitä, mitä tuleman pitää.

Heiskasen isä Tapio nosti puita Hietajärven rannoilta 1970-luvulla. Isä myös rakensi muutaman hakotuvan, joista yksi on jo siirtynyt Esan tontille. Heiskanen aloitti tukkien nostamisen aluksi isänsä apuna, ja 18-vuotiaana hän alkoi itse nostaa niitä sukeltamalla. Hietajärven syvin kohta on 39 metriä. Heiskanen vapaasukelsi 4–6 metriin ja veti puut käsitaljan ja veneen avulla rantaan, missä läpimärkien tukkien piti kuivua peräti 6–10 vuotta ennen rakentamista.

Jopa monen tonnin painoiset tukit nousivat nuoruuden innolla. Heiskanen tiesi rakentavansa niistä vielä joskus jotain, mutta ei sen tarkemmin miettinyt asiaa tuossa vaiheessa.

Kymmenen vuoden ajan kaikki kirvesmiehen päivätyöstä jäävä joutoaika meni tukkien sukeltamisessa ja niiden kuivattamisessa. Tuona aikana Heiskanen nosti arviolta 1500 runkoa, ja ensimmäisten tukkien kuivuttua oli oikea aika alkaa rakentaa. Vuonna 1985 syntyi ensimmäisenä hakomökki. Tukeissa voi nähdä jälkiä menneestä elämästä, kirveen jälkiä tai karhunloukun viitteitä. Esan sukeltamat hakohirret on tutkimuksilla ajoitettu noin 1000 vuoden ikäisiksi ja vanhimmat jopa yli 4000-vuotiaiksi.

Kun Heiskanen aloitti HakoApajan päärakennuksen tekemisen, oli jo suunnitelmissa kehittää työn tuloksesta matkailukohde. Päärakennuksen rakentaminen oli niin iso urakka, että piti jo tietää suunta. Päämäärä ja sisäinen palo antoivat voimia jatkaa luovaa rakennustyötä.

Heiskanen kertoo rakentamisesta: ”Se on vähän kun urheilusuoritus. Siihen keskitytään täyvellä. Tätäkin kun tein (päärakennus) niin neljä vuotta tein yhtä kyytiä, 12–16 tunnin päiviä, lauantait ja pyhät. Neljä vuotta. Pikkasen vajaa 800 neliöö. Ja yksin. Jaksaahan sitä yleisurheilijakin keskittyä olympialaisiin. Sehän oli urheilusuoritus. Sit kun se oli valmis, niin sit voi sanoa, et no, nyt se on tehty.”

Nykyisellään HakoApajan Aikhikylässä on parikymmentä erilaista uppopuurakennusta. Hakopuiden lisäksi Esa on käyttänyt rakennusmateri-

aalina vanhoja, uittovesistöjen pohjiin vaipuneita puomipuita. Uittopuomien etsiminen ja kuljetus HakoApajalle vei sekin vuosikausia ja oli haastava urakka. Uppopuukylä ei vieläkään ole valmis – Heiskasella on paljon ideoita ja laajentamissuunnitelmia.

Miten Heiskanen sitten osasi rakentaa, sijoitella monimuotoiset hirret yhteen, kun yksikään niistä ei ole samanlainen? ”No eihän siinä oo mittää kun tekkee vaan”, Heiskanen toteaa. ”Ja aina kun haaste tai joku tulee vastaan niin sehän on ratkastavissa, ja siinähän se muodostuu mielenkiintoseks se homma. On mietittävä lujuuslaskelmia ja muita.”

Rakennustarkastajat eivät aina täysin ymmärtäneet Heiskasen visioita. Rakennusluvat saatiin kuitenkin lopulta. Rakennusoikeutta tontilla on vielä runsaasti jäljellä. Tulevaisuudessa voidaan ehkä siis odottaa HakoApajan rakennuskannan vielä lisääntyvän. Tapio-isän aikoinaan rakentamat hakotuvat kylän toisella reunalla odottavat siirtoa ja liittämistä osaksi uppopuukylää.

Mieluisin rakentamisen vaihe Heiskasesta on, kun saa rakennuksen valmiiksi. Päärakennusta hän teki neljä vuotta, sen jälkeen muut rakennustyöt tuntuvat pieniltä. ”Neljä vuotta yhtä kyytiä melkein ympäri vuorokauden on liian kovaa”, Heiskanen tuumii jälkeenpäin. Päärakennuksen valmistumiseen ajoi pakottava tunne saada aikaiseksi, nyt voi jo tehdä kevyemmin, kuin harrastuksen vuoksi.

HakoApajan Aikhikylä on toiminut matkailuyrityksenä 90-luvulta asti, ja vuosien aikana elämäntyö on pikkuhiljaa muuttunut nähtävyydeksi. Haaveena oli joskus, että matkailijat tulisivat jopa linja-autolla pihaan. ”Ja sit kun se ensimmäinen bussiryhmä tuli, sit tuntu et hei, en tainnukkaa tehä ihan turhaan. Se oli niin hieno hetki”, Heiskanen muistelee. Nykyisin kävijöitä on tuhansia vuodessa. Heiskasen ei ole kuitenkaan

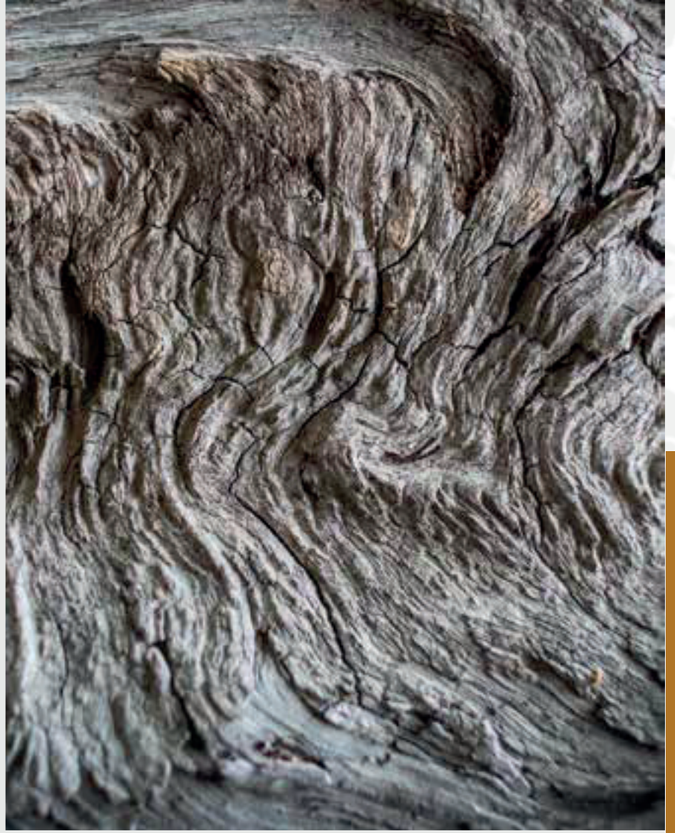

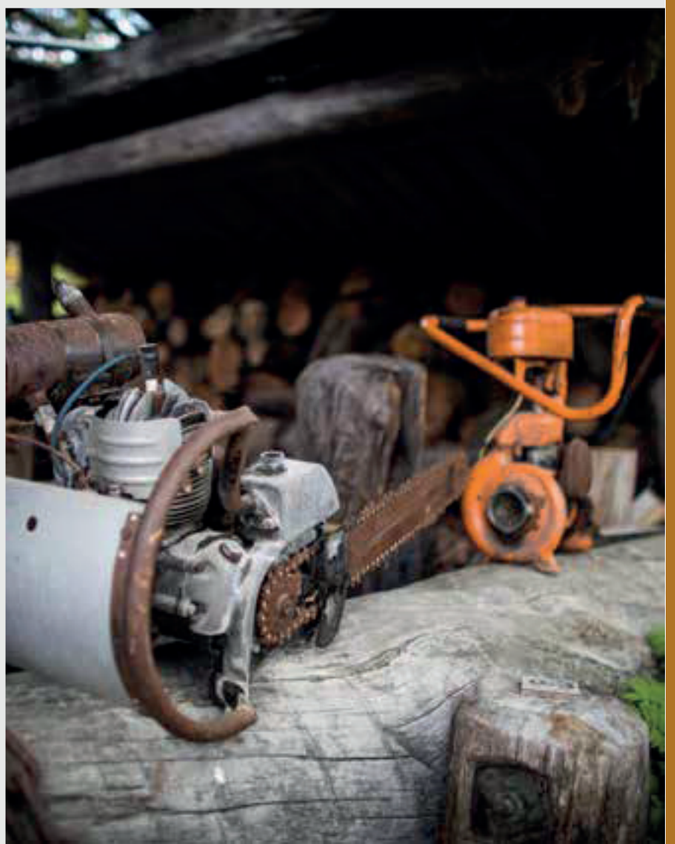

tarkoitus tehdä suurta bisnestä, kyse on henkilökohtaisemmasta projektista.

Vuonna 2017 tuli 40 vuotta täyteen siitä kun Heiskanen aloitti tukkien sukelluksen. Nykyisin HakoApajaan kuuluu parikymmentä uppopuista rakennusta. Rakentamisen vastapainoksi Heiskanen on ehtinyt myös maalaamaan luontoaiheisia tauluja. Myrsky, norppa kevätjäällä, kalastajat ja linnut esiintyvät Heiskasen harmaa-musta-valkoisissa tauluissa. Taulujen värit ovat samat kuin tukeissa, kuin muistumana sadoista ja taas sadoista sukelluksista, tukkien nostamisesta päivänvaloon Hietajärven pimeydestä.

HAKOAPAJAN RAKENNUKSIA JA NÄYTTELYJÄ

AIKHITUPA JA SAVOTTA-SALI

Päärakennuksessa ITE-taiteilija ja hakorakentaja Esa Heiskasen elämäntyö-näyttely sekä Mari-emännän luotsaama näköalakahvila ja tilausravintola. Aikhikylän päärakennuksessa on tilaa yli 800 m^2, josta puolet on näyttelykäytössä. Useista eri elementeistä koostuva monipuolinen näyttely on rakentajan itsensä suunnittelema ja esille laittama. Lukuisat valokuvasuurennokset, erikoiset löydöt ja vanhat esineet johdattelevat kulkijaa paitsi Aikhikylän rakennusvaiheisiin myös Porosalmen historiaan ja Porosalmella vuodesta 1658 saakka asustaneen Heiskasen suvun vaiheisiin. Esillä on myös Eino-ukin sodanaikainen asekätkö, jonka Esa löysi ukkinsa vanhasta puuliiteristä.

KORPPIVUOREN PIRTTI

Korkealla Korppivuorella komeileva 100 m^2 tupa on rakennettu vanhoista massiivisista uittopuomeista. HakoPuu-näyttelyn ikivanhat uurteiset taidepuut kertovat järveen vajonneen muinaismetsän historiasta. Näyttelyssä hakopuiden mystiikka avautuu kulkijalle Mari-emännän kirjoittamien Puu-runojen muodossa. Korppivuoren Pirttiä käytetään myös kokoustilana ja vihkikappelina.

KÄSITYÖPIRTTI

Pihapiirin uusimpaan tupaan Esa on koonnut näyttelyn äitinsä Eila Heiskasen kudonta- ja käsitöistä. Esillä on myös Tapio-isän puu- ja pahkatöitä sekä maalauksia. Tässä näyttelyssä konkretisoituu hienolla tavalla käsityötaidon periytyminen jälkikasvulle.

SAVOTANRAITTI – TILATAIDETEOS, MIELIKUVIA MENNEILTÄ AJOILTA

Ulkonäyttelyalue koostuu useista vanhan ajan malliin rakennetuista savotta- ja metsälaavuista sekä puuvajoista. Löytyypä raitilta myös savotta-paja, jossa jätkät aikoinaan korjasivat mm. tukkireen osia. Esa on koonnut Savotanraitille hevostukkirekiä ja muuta rekvisiittaa kertomaan jätkien ja savottamiesten kovasta työstä sekä mielenkiintoisesta, osin unohtuneesta historiasta. Alue toimii samalla Savotta-sarjan myyntituotteiden näyttelyalueena: laavun tai puuvajan voi tilata raitin valmiista mallista tai omien toiveiden mukaan. Esa rakentaa tilauksesta myös savusaunan ja saunan kehikoita sekä uniikkeja tupa- ja kuistipöytiä.

TAPSON TUPA JA KALASTAJA-EINON TUPA – POROSALMEN HISTORIAA, KALAJUTTUJA JA NORPPATARINOITA

Vuosi 2017 oli ”omaperäisen ITE-taiteilijan” 40-vuotistaiteilijajuhlakesä. Juhlan kunniaksi Esa taltioi ja otti esille oman isänsä Tapio Heiskasen ja ukkinsa Eino Heiskasen jättämää kulttuuriperintöä. Tapio oli aikanaan matkailuyrittämisen uranuurtaja Porosalmella, Eino-ukki puolestaan ammattikalastaja ja mm. Linnasaaren kansallispuiston ensimmäinen vartija.

Teksti: Reetta Karhunkorva
Kuvat: Kimmo Heikkilä

ITE PUUSTA LUSTOSSA

METSÄ INSPIROI JA ANTAA MATERIAALEJA ETELÄ-SAVON NYKYKANSANTAITEILIJOILLE

▲ ITE puusta -näyttelyssä oli eteläsavolaisten tekijöiden töiden rinnalla jaalalaisen Seppo Laatusen Presidentit-teos. Puisevista presidenteistä peräti kaksi on vieraillut Punkaharjulla myös ilmielävänä vuosien 2017–2018 aikana.

Maaseudun Sivistysliiton ITE Saimaalla -hankkeessa etsittiin vuosina 2016–2017 Etelä-Savon itseoppineita nykykansantaiteilijoita. Saaduista 73 ilmiannosta hankkeessa haastateltiin ja dokumentoitiin 28 taiteilijaa, joista 17 kutsuttiin Suomen Metsämuseo Luston ITE puusta -näyttelyyn (27.4.2018–6.1.2019).

Näyttelyn teemaksi valittiin puu, koska puu ja sen työstäminen nousivat kartoituksessa voimakkaasti esiin. Erityisen paljon alueelta löytyi moottorisahaveistäjiä. Metsäluonto ja metsäneläimet ovat puolestaan monen teoksen aiheena. Etelä-Savossa vaikuttavat nykykansantaiteilijat ammentavat pitkälti metsästä – onhan maakunta Suomen metsäisin[1] ja metsä antimineen on tärkeässä roolissa alueen historiassa, mutta myös nykyisyydessä, esimerkiksi elinkeinoissa. Puuta on alueella työstetty monin tavoin, metsätyötä on tehty ja puuta kaadettu ensin kirvein, justeerein ja pokasahoin, sittemmin moottorisahoin. Nykyisin monitoimikoneiden aikaan moottorisaha on edelleen ahkerassa käytössä mm. kesämökkiläisillä ja omatoimisilla metsänomistajilla sekä puulämmittäjillä. Minna Haverin sanoin: ”Nykykansantaiteen juuret ovat syvällä tekijänsä asuinympäristön maaperässä”[2]!

Puu näyttelyn teemana sopi Lustoon enemmän kuin hyvin. Lusto on vuonna 1994 yleisölle avattu metsäkulttuurin valtakunnallinen erikoismuseo Punkaharjulla. Toiminnan keskiössä ovat metsäkulttuuri, metsähistoria ja metsäsuhteet – ihmisen ja metsän välinen vuorovaikutus menneestä tulevaan. Luston museokokoelmat kertovat metsien käytön ja metsiin liittyvien arvojen monitahoisesta historiasta ja nykypäivästä. Luston laaja ja moniulotteinen perusnäyttely esittelee kokoemien pohjalta tätä tarinaa, johon vuosittain vaihtuvat erikoisnäyttelyt avaavat vielä uusia näkökulmia. Suomalaisen taiteen ja taiteilijoiden suhde metsään on Luston perustamisesta asti ollut eräs keskeinen erikoisnäyttelyiden aihe, mutta nykykansantaidetta ja sen suhdetta metsään ei näyttelyn muodossa ollut tätä ennen Lustossa käsitelty. ITE Saimaalla -hanke tarjosikin tähän oivan mahdollisuuden.

ITE puusta -näyttelyn taiteilijoista hyvän esimerkin puun käytöstä teosten materiaalina ja toisaalta teoksista heijastuvasta elävästä, monitahoisesta metsäsuhteesta tarjoaa Enonkoskella vaikuttavan Erik Esselin tuotanto. Alkujaan kokkolalaiseen Esseliin teki Saimaan alueen luonto lähtemättömän vaikutuksen jo 1980-luvulla metsästysreissulla, ja sittemmin hän päätyikin maisemien houkuttelemana seudulle asumaan. Erämies, vaeltaja ja metsästäjä taltioi itselleen merkityksellisiä luontokohteita itse kehittämällään tekniikalla, sillä omien sanojensa mukaan hän ei osaa maalata tai piirtää. Luonnon kauneuden ilmaisemiseksi oli siis keksittävä aivan oma ilmaisutapa. Säiden ja ajan patinoimalle puulankulle hahmottuu Esselin mieltä kiehtova maisema, jota hän täydentää puunkappaleilla ja luonnonmateriaaleista jauhaen valmistamillaan väreillä.

Konkreettinen sukellus metsien historiaan on puolestaan Esa Heiskasen uppotukkikylä HakoApaja Rantasalmen Porosalmella, jylhän metsä- ja järvimaiseman äärellä. Kirvesmies Heiskanen on vuosien ajan nostanut järven pohjasta jopa tuhansia vuosia vanhoja uppopuita ja rakentanut niistä useiden kymmenien rakennusten kokonaisuuden, joka huokuu metsien, mutta myös metsätyön historiaa. Rakennuksiin on käytetty myös vesistä löytyneitä uittopuomeja, joiden jäljille Heiskanen on päässyt vanhoja uittomiehiä jututtamalla ja entisiä uittoväyliä tutkimalla. Metsähistoriasta ja -kulttuurista on muodostunut Heiskaselle elämäntyö ja myös elinkeino.

Kesäsavonlinnalaisen arkkiatri Risto Pelkosen ”ateljeena” on Saimaan saaressa sijaitsevan kesäasunnon rannassa pölkyn nokka. Siinä arkkiatri on luonut 1950-luvun itäsuomalaiseen kyläyhteisöön sijoittuvan Tuohelan kylän ja sen asukkaat, jokaiselle perheelle oman historian ja joka hahmolle persoonallisuuden. Luonnon helmassa ja sen inspiroimana, paksusta männyn kilpikaarnasta käsityökaluilla veistäen. Mielessä alun perin lapsenlapset ja halu siirtää heille kädentaitoja sekä luonnonmateriaaleista itse tehtyjen leikkikalujen perinnettä – ehkä myös halu kertoa toisen aikakauden arvoista ja nykyistä yhteisöllisemmästä elämäntavasta.

Joroislaisen Raimo Vokkolaisen visuaalisen ilmaisun skaala on laaja, ja kuvia hän on tehnyt aivan pienestä pojasta saakka. Eräs hänen ilmaisunsa muoto ovat lehtipuukiekoille tehdyt luonto- ja Kalevala-aiheiset maalaukset. Halkeilemattomien puukiekkojen valmistuksessa Vokkolainen on kehittynyt mestariksi. Taituruuteen kuuluu tiettyjen puulajien käyttö ja puukiekkojen erittäin hidas, vuosia kestävä kuivattaminen. Luonnon, erityisesti lintujen tarkkailu, on tärkeä osa Vokkolaisen elämäntapaa ja heijastuu teoksista.

Punkaharjulainen puuseppä Veikko Turtiainen työsti puuta vuosikymmenet ammatikseen, mm. Lustossa toistakymmentä vuotta näyttelyrakenteita valmistaen. Muotokieleltään pelkistettyjä, abstrakteja puuveistoksia hän on tehnyt yli 30 vuotta. Innoituksen veistoksiinsa Turtiainen on löytänyt ympäröivästä luonnosta ja luonnonilmiöistä sekä ammattiuransa ja veistostensa raaka-aineen, puun, ominaislaadusta. Turtiainen kunnioittaa materiaaliansa, sen moni-ilmeisyyttä ja elävyyttä, ainutlaatuisuutta.

Moottorisahaveistäjiä ITE puusta -näyttelyssä on useita. Heistä esimerkiksi puumalalaiselle metsuri Hannu Hämäläiselle moottorisahaveisto on ollut luontainen itseilmaisun väline. Kahden lapsen menettämisen jälkeen metsä ja siellä veistäminen ovat olleet Hämäläiselle terapiaa, osa surutyötä. Korvessa on saanut uppoutua tekemiseen rauhassa.

Metsät ympäröivät Etelä-Savon asukkaita monin tavoin. Niiden keskellä asuville metsät ovat arkinen ja itsestään selvä elinympäristö, mutta myös henkinen koti, osa mielenmaisemaa ja usealle henkilökohtaisesti merkityksellinen paikka. Samaan aikaan metsä on tärkeä hyödynnettävä luonnonvara, moniulotteinen resurssi ja hyvinvoinnin lähde. Monelle alueen nykykansantaiteilijalle metsä on kaikin tavoin lähellä: asuinpaikkana ja teosten materiaalien, aiheiden ja innoituksen lähteenä. ●

1 http://www.esavo.fi/metsa
2 Haveri 2010, 199.

Lähteet:

- Etelä-Savon Maakuntaliitto – Metsä. http://www.esavo.fi/metsa (viitattu 3.7.2018)
- Haveri, Minna 2010: Nykykansantaide. Aalto-yliopisto / Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 102. Helsinki: Maahenki.

MAASEUTUKULTTUURIN RENGASMATKA ETELÄ-SAVOSSA

Etelä-Savon ja lähialueen ITE-kohteista julkaistiin vuosina 2017 ja 2018 näyttelykartasto sekä sähköisenä että painettuna. Kartastoissa esiteltiin yhteensä 19 eri kohdetta, jotka olivat avoinna koko ajan tai tiettyinä ajankohtina kesän aikana. Näyttelykartaston avulla tuotiin ITE-kohteita tunnetuksi alueen väestölle ja matkailijoille. Näyttelyitä pitivät auki pääsääntöisesti ITE-taiteilijat itse talkoohengessä. Näyttelykartastoon kootusta tiedosta on toivottavasti hyötyä myös tulevaisuudessa esimerkiksi alueen matkailutoimijoille sekä kuntien ja kaupunkien matkailutoimille.

ERIK ESSEL
Enonkoski

Kokkolasta kotoisin oleva Erik Essel muutti Enonkoskelle 80-luvun puolivälissä. Esselin pohjanmaalainen ystävä harrasti taulujen tekoa luonnonmateriaaleista, ja hänen innoittamanaan Erik kokeili puukellojen tekoa. Pikkuhiljaa Essel alkoi tehdä myös luontotauluja. Hän muutti Enonkoskelle varta vasten ajatuksenaan keskittyä taiteentekoon. Metallimiehen ammatista huolimatta hän ei halunnut käyttää metallia taiteensa materiaalina, sillä puutyöt olivat hyvä vastapaino varsinaiselle työlle.

Erik Essel käyttää tauluissaan puupohjalle liimattuja kelon kappaleita ja muita puun palasia, jotka antavat tauluihin kolmiulotteisuutta. Maisemataulussa taivas on hyvä tehdä haavasta tai kuusesta, joka pysyy väreiltään kirkkaana vuosienkin jälkeen. Taulujen värit tulevat myös luonnosta, ja niiden tekeminen on osittain ammattisalaisuus. Värejä saa vaikkapa jäkälästä, kalkista tai mausteista. Vanhalla kahvimyllyllä saa jauhettua väriä jopa sinertyneestä puusta. Pihassaan olevassa ateljeessa Essel kehittelee tekniikoitaan ja tekee kokeiluja. Viime aikoina hän on kokeillut myös öljyvärien lisäämistä puuteokseen.

Itselleen tärkeiden maisemien lisäksi Esselin aiheina ovat usein Kalevalan säkeet. Essel lukee Kalevalaa luonnossa, vaikkapa retkellä nuotion äärellä. Näin hän saa parhaiten mielikuvia siitä, miten haluaa toteuttaa teokset. ”Se on tosi mukava sitten kun oivaltaa ja saa sen tehtyä, todella riemukas se tunne, kun oivaltaa sen asian. Se on minun näkemys, jokainenhan näkee omalla tavallaan.”

Erik Esselin luovuus näkyy myös kodin sisustuksessa. Kivistä muurattu takkakulmaus ja suoraan seinään maalattu taulu eivät ole kaikkein tavanomaisimpia ratkaisuja. Jopa ulkorakennuksen katolle on rakentumassa paloaukea-maisema. ●

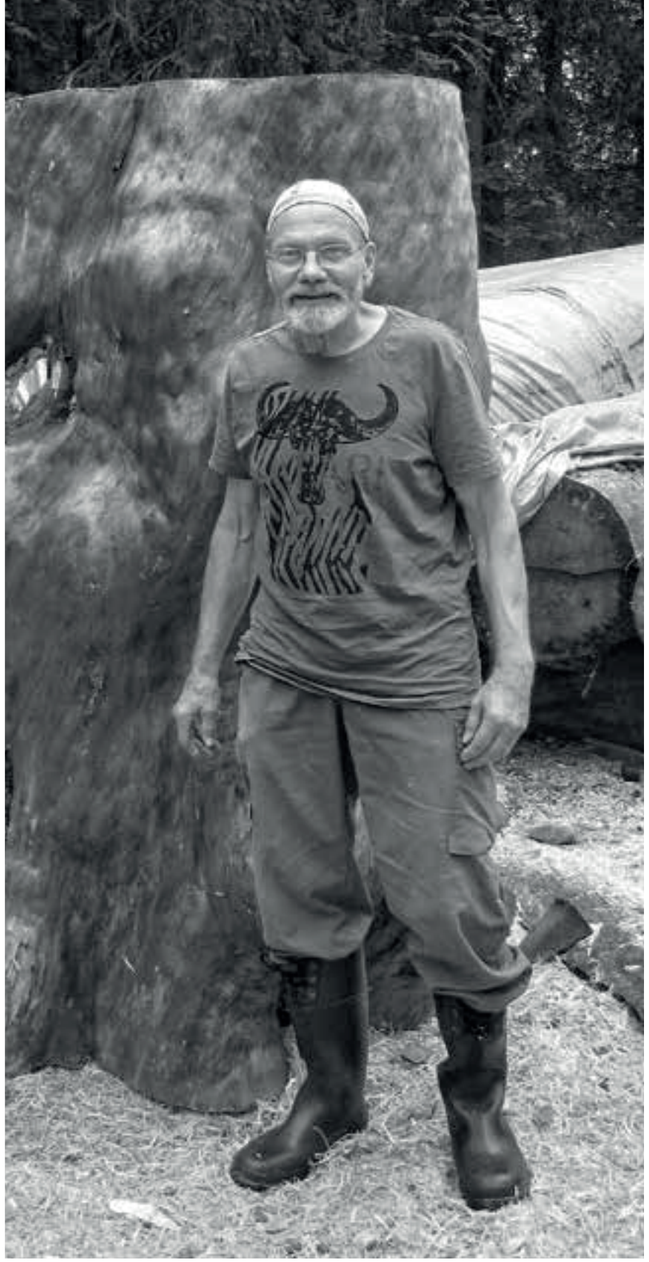

TAITO HUOTARINEN

Makkola, Savonlinna

Nimi miestä myöten pitää paikkansa savonlinnalaisen Taito Huotarisen kohdalla. 15 vuotta sitten moottorisahaveiston aloittanut Huotarinen on taidokas kuvanveistäjä, joka pitää tiukasti kiinni teostensa taiteellisesta tasosta.

Huotarisen veistotyö alkoi isoista lehtikuusista tehdyistä portinpylväistä. Ikänsä moottorisahalla työskennellyt Huotarinen huomasi myös taiteellisen työn onnistuvan samalla välineellä. Luston moottorisahaveistokilpailussa hän kävi kokeilemassa, millainen sijoitus kisoista irtoaisi. Molempina veistopäivinä Huotarinen sijoittui toiseksi, mikä antoi motivaatiota jatkaa harrastusta. Nykyisin Huotarinen ei käy kisoissa, sillä hänen työtapansa ei sovellu kilpailujen nopeaan rytmiin.

Huotarinen käyttää veistoksen tekoon monta päivää. Moottorisahalla hän ottaa vain ”karkeimmat pois” ja käyttää muita puutyökaluja tarkempaan työhön. Vieläkin viimeistellympää jälkeä hän haluaisi tehdä, jos olisi kunnon työtilat. Kun Huotarinen veistää, hän ei ajattele epäonnistumista, esimerkiksi hyvin ohuen kurjen jalan katkeamista: ”Sillonhan se varmasti katkiaa, jos ajattelee.” Melkein kaikki Huotarisen veistokset ovat syntyneet kuusesta. Mitä oksaisempi puu, sen parempi. Ihmisaiheisiin veistoksiin tosin lehtipuu sopii paremmin.

On tärkeää, että veistoksen mittasuhteet ovat oikein. Piirtämistaito auttaa veistossa. ”Pentuna oli jo niin kova halu piirtää kaikkee,” Huotarinen kertoo. ”Jos et pysty lyijykynällä piirtämään sitä minkä meinaat veistää, ja siihen varjoja ja muuta tekemään, silleen kolmiulotteisen näkösenä, niin et sie kyllä pysty sitä sahhoomaankaan.” Kuvan valmiista työstä pitää olla kirkkaana mielessä ja se vaatii hyvää kolmiulotteista hahmottamista. Huotarinen on opettanutkin veistoa Lustossa. Hän pyrkii luonnollisen näköiseen lopputulokseen, sillä siitä yleisö pitää: ”Karhunkin jos tekkee ja sitä ei erota kaasupullosta, niin ei se kyllä millään tavalla vakuuta. Vaikka tietysti taiteellinen vapaus on.”

Huotarinen ei kutsu itseään moottorisahataiteilijaksi, pikemminkin hän kokee olevansa kuvanveistäjä. On tärkeää tehdä korkeatasoista jälkeä, jotta moottorisahaveiston arvostus kasvaa oikeana taidemuotona muiden joukossa. Huotarinen haluaisi päästä Kanadaan veistämään isoista puista, sillä Suomen puista ei pysty veistämään ihan kaikkea mitä haluaisi. Palkitsevinta veisto on silloin, kun onnistuu tekemään jotain vaikeaa. Ihmishahmoja on mielenkiintoista veistää: ”Ihmisen kun tuntoo jokainen. Elläimissä saa olla vaikka virheitäkin niin ei kukkaan huomoo mittään.” Huotarinen jatkaa veistoa, koska on ”pakko tehä”. Kun Taito joskus on omissa maailmoissaan, huomauttaa vaimo: ”Aina se pittää taidetta ajatella.”

Huotarinen on myös taitava itseoppinut öljyvärimaalari. Taidealan koulutus ei hänen mielestään muuta ihmistä, mutta antaa tärkeää teknistä osaamista. Maalauksessa kaikkein vaikeinta on ollut itse opetella esimerkiksi värien ominaisuudet, kestävyys ja pigmentit, jotta maalauksista tulee laadukkailla maaleilla tehtyjä. Huotarisen maalausten aiheet ovat maisemia ja eläimiä, joukossa muotokuviakin. Taitava piirtäjä on tehnyt myös hauskoja pilapiirroksia. Huotarisen päämääränä on aina yrittää tehdä parempaa ja parempaa, liian tyytyväinen tekemisiinsä ei saa olla.

Huotarisen teoksia on pysyvästi esillä metsämuseo Lustossa Punkaharjulla ja kylpylähotelli Järvisydämessä Rantasalmella. ●

HANNU HÄMÄLÄINEN

Puumala

Hannu Hämäläinen kokeili moottorisahaveistoa metsätöissä olleessaan jo 70-luvun loppupuolella. Veistoharrastus väistyi kuitenkin kolmen vuosikymmenen ajaksi, sillä perheeseen syntyneestä kolmesta lapsesta kahdella oli harvinainen geenisairaus ja Hämäläinen vaimoineen keskittyi lasten hoitamiseen.

Uudestaan Hämäläinen palasi harrastuksensa pariin eläkkeelle jäätyään. Hän aloitti myös öljyvärimaalauksen vuoden 2010 tienoilla. 70-luvulla moottorisahaveistossa oli ”trendinä” tehdä koko veistos moottorisahalla, mutta se ei sopinut Hämäläisen veistotyyliin. Hän haluaa tehdä siistimpää jälkeä ja viimeistellä teokset taltalla. Hämäläinen veistää talvella, sillä puiden jäisyys ei haittaa veistoa. Moottorisahaveisto on vaikeaa ja vaarallista työtä, turvavaatteet on hyvä aina olla päällä ja ne ovatkin pari kertaa pelastaneet Hämäläisen vahingoilta. Valmiit veistokset Hämäläinen kuivattaa hitaasti liiterissä halkeamisen estämiseksi. Veistoksissa on myös tietty tekniikka, joka estää halkeamista. Valmiit veistokset Hämäläinen maalaa ulko- tai sisälatekseilla sijoituspaikan mukaan.

Eläkkeelle jäätyään Hämäläinen aikoi ensin veistää Ruokolahden metsurit mukaillen Albert Edelfeldtin maalausta Ruokolahden eukot kirkonmäellä. Vaimon mielestä aihe ei ollut oikein hyvä ja Hämäläinen päättikin veistää enkeleitä. Puumala-lehden toimittaja näki enkelit Hämäläisten pihalla ja teki niistä jutun. Tästä seurauksena Puumalan kirkkoherra pyysi Hämäläistä veistämään kirkkoon jouluaiheisia veistoksia. Hämäläinen veisti kirkkoon kahdeksan veistosta, joista tuli 7- ja 16 -vuotiaina menehtyneiden Anssin ja Annin muistoveistokset.

Kirkon veistosten raamatulliset aiheet ovat Suojelusenkeli, opetuslapsi Tuomas, Maria, Joosef, Jeesus-lapsi 5-vuotiaana, majatalon pitäjä, Lasaruksen sisar Maria ja Herodes.

Lasaruksen sisar symbolisoi kuuntelemista. Anni tytär olisi tarvinnut kuuntelijaa, mutta ihmisillä oli usein liian kiire. Majatalon isäntä symbolisoi auttamishalun puutetta. Nykymaailmassakaan majatalossa ei ole sijaa kaikille tarvitsijoille. Tuomas symbolisoi Hämäläisen omaa epäilystä siitä, onnistuuko veistotyö.

Sittemmin epäily on vaihtunut tekemisen varmuuteen. Yhtään veistosta ei Hämäläisen ole vielä tarvinnut epäonnistuneena polttaa. Raamatulliset aiheet ovat hänelle yhä mieluisia. Uudetkin veistokset tuntuvat yhtä merkityksellisiltä, kuin kirkkoon veistetyt. Hämäläisten pihalta löytyvät Daavid ja Goljat, Aaron ja portto Raahab eivät ole tavallisimpia moottorisahaveistosten aiheita. Myös teosten omaperäiset pastelliset karkkivärit ovat raikas valinta moottorisahaveistoksiin ja värit onkin valinnut Reetta-vaimo. ●

REIJO HÖYLÄ

Venetmäki, Pieksämäki

”Puruntekijä” Reijo Höylä on tehnyt moottorisahaveistoksia yli 20 vuotta. Hirsirakentajana ja metsurina työskennellyt Höylä arvostaa moottorisahan käsittelytaitoa. Veistosten ohuistakin ohuimmat yksityiskohdat ja varmaankin maailman pienin moottorisahaveistoskarhu syntyvät pelkästään moottorisahaa työkaluna käyttäen. ”Kaikki nää on, että minä en oo puukolla enkä temmillä koskena, että nää on sahan jäliltä”, Höylä kertoo.

Höylä on käynyt puolenkymmentä kertaa moottorisahaveiston suomenmestaruuskisoissa, ja paras sijoitus on hopea. Pikaveistokilpailun hän on voittanut kahdesti. Höylä ei suhtaudu kilpailuihin mitenkään vakavasti: ”Nehän on kun missikisat. Eihän yleisö sammaa mieltä oo kun tuomaristo”, hän toteaa.

Veistossa on omat kikkansa. Täytyy tietää miten pitää sahata, että puu ei halkea. Monimutkaisempiakin veistoksia voisi tehdä, mutta ulos tulevissa veistoksissa pitää aina ajatella kestävyyttä. Veistosten käsittelyaineina hän käyttää tervaa, vernissaa ja puutärpättiä. Aivan uusi aihe on aina työläämpi tehdä. Vaalijalan kuntoutuslaitoksen logo oli mielenkiintoinen projekti vuonna 2017.

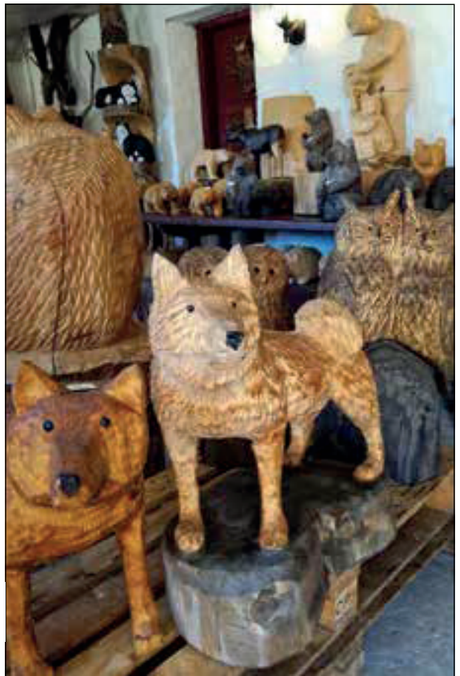
Pieksämäeltä löytyy Höylän julkinen veistos, Rakkauspaalu. Kahta nuorta rakastavaista esittävä nelisen metriä korkea veistos on tarkoitettu lemmenlukkojen kiinnityspaikaksi.

Höylällä on pihapiirissään viehättävä Tallinäyttely, josta voi ostaa valmiita veistoksia. Höylä tekee myös tilaustöitä ja pitää veistonäytöksiä. Parasta veistossa on Höylän mukaan nähdä: ”Tulleeko mittään. Aina ei tule. Tulloo sutta ja sekundaa.”

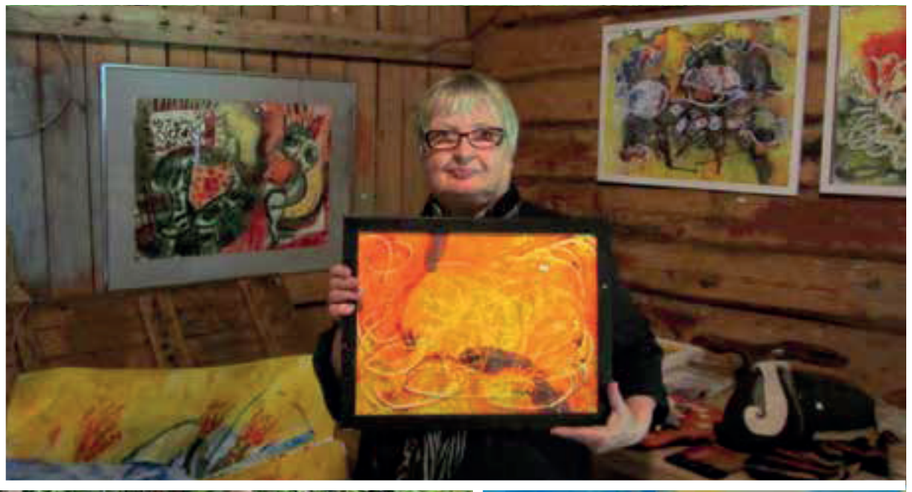

PIRKKO INKINEN

Kerimäki

Villisti luova Pirkko Inkinen on kolmevuotiaasta asti lausunut runoja ja esiintynyt. Hänen elämäntapansa on aina ollut luova ja kekseliäs. Maalauksen Inkinen aloitti 80-luvulla. Inkinen voi maalata vaikkapa vanhoille pitsilakanoille ja on itse kehitellyt erilaisia tekniikoita. Hän on harrastanut paljon myös kankaanvärjäystä kasviväreillä ja tehnyt kankaisiin painantaa luonnonmateriaaleilla.

Inkisen maalausten ja kankaiden kauniit värit ovat suoranaista silmiä hivelevää väriterapiaa. Hän laskee pitäneensä lähes 40 näyttelyä eri puolilla Suomea, joista seitsemän hän luokittelee ITE-näyttelyksi. Inkisen taiteen inspiraationa ovat luonto ja värit. Hän sotii tarkkaa realismia vastaan, sillä hän näkee abstrakteissa töissä enemmän omaa oivallusta.

Inkisellä on muutamien vuosien ajan ollut lapsenlapsensa Kristan kanssa Mummo & Mä -projekti Kerimäellä Pihlajaniemen vanhalla koululla. Inkinen on miehensä kanssa remontoinut viehättävän koulun hyvään kuntoon. Piharakennuksessa on esillä Inkisen taidetta ja samassa yhteydessä matkailija voi tehdä kirpputorilöytöjä. Kristan kokkiammattitaito takaa kahvilakävijöille hyvät tarjoilut.

Yhteistyössä on tehty pihalle ITE-taidetta; *Mies jonka ympäriltä tuolit viedään, Kova elämän koulu, Pirunkarkotus asema* ja *Myönteinen puhallus* nostavat hymyn vierailijoiden kasvoille. ITE-teoksia syntyy lisää vuosittain. ●

PERTTI KARHUNEN

Mikkeli

Osuvalla sukunimellä siunattu Pertti Karhunen on veistänyt karhuja ja muita moottorisahaveistoksia vuodesta 1988. Arktos Ateljee on ollut hänen taiteellinen tukikohtansa vuodesta 1995. Työtilassa on jopa sähköinen vinssi, jolla on hyvä liikutella suuria veistoksia.

Karhusen oppi-isä on Etelä-Savossa hyvin tunnettu jo edesmennyt moottorisahataiteilija Paavo Tiihonen. Talttaveiston saloja Karhuselle puolestaan opetti Punkaharjulla asunut Niilo Lehikoinen (1924–2014), joka on tunnettu Kalevala-aiheisista reliefeistä.

Monen moottorisahaveistäjän puheissa vilahteleva Paavo Tiihonen oli ensimmäisiä moottorisahaveistäjiä. Tiihonen myi savotoille työvälineitä ja keksi moottorisahaveiston keinoksi esitellä myymiään sahoja. Muistitiedon mukaan Tiihosen ensimmäinen veistos 60-luvun loppupuolella oli ukkohahmo. Tiihonen oli suosittu veistäjä 80- ja 90-luvuilla, ja Tiihosen mukana Pentti Karhunen kiersi monessa paikassa tekemässä veistoksia mm. firmoille. Moottorisahan käytön taiturina Tiihosella oli tapana sanoa, että sillähän voi ottaa vaikka roskan silmästä.

Pentti Karhunen on voittanut moottorisahaveiston suomenmestaruuden vuonna 1989, ja vuonna 1990 hän saavutti hopeasijan. Karhusen viikinkiajan kolikkoa kuvaava talttareliefi on ollut Tanskassa Pohjoismainen taide 2000 vuotta -näyttelyssä. Karhunen on käynyt myös Sveitsissä opettamassa moottorisahaveistoa 1990 luvun alussa. Moottorisahaveisto ei ollut tuolloin vielä Sveitsissä tunnettua, ja paljolti Karhusen ansiosta tekniikka tuli tutuksi myös heille.

Veistoksen synnyssä on Karhusen mielestä useita mielenkiintoisia vaiheita aina puiden hankinnasta lähtien. Veistotyön alussa suurimpien palojen poiston jälkeen veistoksen muoto alkaa hahmottua. Keskivaihe on mielenkiintoisin ja ratkaiseva: vieläkö ottaa paloja pois vai ei? Uusi veistoksen aihe on aina haasteellinen. Uuden aiheen ollessa työn alla Karhunen piirtääkin aluksi suunnitelman paperille. Hän harrastaa myös öljyvärimaalausta.

Karhunen on veistänyt toistatuhatta karhua. Vieläkään hän ei ole sataprosenttisen tyytyväinen, sillä aina löytyy jotain, jota voi korjata. ”Jos on kriittinen itselleen, niin koko ajan kehittää sitä työtä”, Karhunen toteaa.

Karhunen toimii ammatikseen Etelä-Savon ammattiopistolla koulutustarkastajana. Hän on myös opettanut moottorisahaveistoa. ●

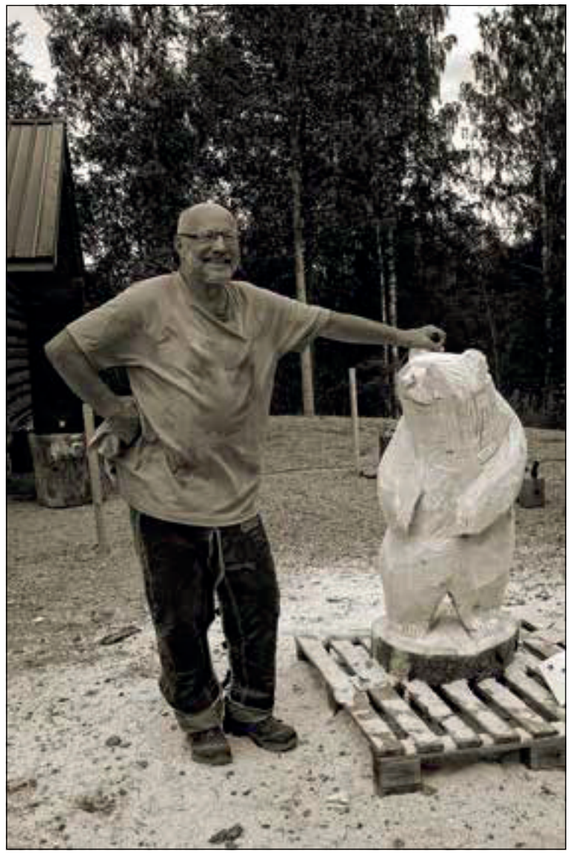

PENTTI KONTTURI
Rantasalmi

Pentti Kontturi kuuluu Etelä-Savon pitkän linjan puunveistäjiin, jonka veistouran alusta on jo yli 20 vuotta. Viime vuosina Kontturi on osallistunut myös veistokisoihin, esimerkiksi Punkaharjulla Lustossa ja Ilomantsissa Karhufestivaaleilla. Festivaaleilla Kontturia on avustamassa managerin ominaisuudessa itsekin taiteellinen veli Timo. Myös vaimo Merja kannustaa miestään taiteen teossa.

Kontturin taiteen aiheet ovat pääosin eläimiä. Hänen veistoksissaan puunsyyt ovat selvästi nähtävissä samettisen sileäksi viimeistellyn teoksen pinnassa. Luokanopettajana toiminut Kontturi on ikänsä tehnyt käsitöitä. Moottorisaha tuli tutuksi nuoresta pitäen, mihin varmasti vaikutti myös metsuri-isän ammatti. Kontturin kätevissä käsissä on syntynyt myös veneitä, kajakkeja ja hirsirakennuksia. Hän toteaakin moottorisahaveiston olevan kevyempää hommaa kuin hirsirakentaminen.

Pentti Kontturi välttää puutaiteilija titteliä. Hän kutsuu itseään mieluummin pölkkymaakariksi tai pölkyttäjäksi. Vuosien varrella pölkkymaakari onkin pölkyttänyt arviolta satoja teoksia, esimerkiksi Pekka Lipposen patsaan Rantasalmelle. ●

VEIKKO KOUKONEN

Jäppilä, Pieksämäki

Mitä tapahtuu, kun työteliäs mies jää eläkkeelle ja aikaa on liiankin kanssa? Silloin voi vaikkapa syntyä kotipihalle puinen eläintarha.

Vuonna 1924 syntynyt Veikko Koukonen piti konepajaa yli 30 vuotta. Nyt eläkkeellä oloakin on kertynyt jo saman verran. Sievän omin käsin rakennetun omakotitalon pihan ovat eläkepäivien kuluessa täyttäneet 70 puista eläintä. Konepajayrityksen metallityövälineet olivat tallessa, ja niillä pystyi hyvin työstämään myös puuta. Sorvit, vannesahat, sirkkelit, puukot ja kirveet ovat ammattimiehen käsissä synnyttäneet eksoottisen idyllin Pieksämäen Jäppilään.

Koala, strutsi, krokotiili ja pelikaani ovat saaneet seurakseen myös kotoisia eläimiä. Saimaannorppa ja uljas hirvi sopivat aivan mainiosti kansainvälisempien ystäviensä seuraan. Kaikkein komein ilmestys on luonnollisen kokoinen yli neljä ja puoli metriä korkea kirahvi poikasensa kanssa. Tällaisia katseenvangitsijoita toivoisi näkevänsä useamminkin! Kirahvi on paloista tehty ja sisältä ontto, sillä Suomen puista ei yhdestä puusta saa tehtyä näin suurta teosta.

Karjalan kannakselta Raudun kylästä kotoisin oleva Koukonen on pienestä pojasta asti tehnyt puu- ja metallitöitä. Koukosen isä oli suutari, joten sitäkin kautta oppia kädentaitoihin kertyi. Kotona tehtiin kaikki mahdollinen itse. Kuusivuotiaasta asti paimenessa olo taas tutustutti eläintenhoitoon. Sodan alkaessa Koukonen oli 15-vuotias, ja perhe joutui evakkoon. Koukonen on asunut Jäppilässä vuodesta 1945. Hän kokee nuoruudessaan tekemänsä kovan fyysisen työn olevan hyvän kuntonsa salaisuus vielä tänäkin päivänä.

Vaikka Veikko Koukonen onkin veistänyt eläimet, on pihapiiri oikeastaan syntynyt yhteistyössä

rakkaan Leila-vaimon kanssa. Molemmat viettävät mielellään aikaa kotona ja ovat käsityöihmisiä, joten yhteistä tekemistä riittää pihan suunnittelusta ideoiden toteutukseen. Koukoset ovat molemmat hyvässä kunnossa ja kiersivätkin vielä kymmenisen vuotta sitten myös markkinoilla myymässä puutuotteita ja käsitöitä.

Koukosten taideympäristö on tietysti herättänyt mielenkiintoa ohikulkijoissa, ja vuonna 2016 he avasivat pihansa vierailijoille. Yhden päivän aikana voi pihassa pyörähtää kolmekin bussilastillista kävijöitä tutustumassa eläintarhan ihmeisiin. Koukosten pihaa on myös esitelty laajasti sekä televisiossa että lehdissä. ●

KAARLO LINTUNEN
Joroinen

Vuonna 1973 Kaarlo Lintunen oli valinnan edessä. Puutavararekan ajo ei enää terveyssyistä onnistunut ja oli valittava uudelleenkoulutuksen tai taiteenteon väliltä.

”Minä jäin 1973 määräaikaselle työkyvyttömyyseläkkeelle rekkahommista… pitkee matkoo ajettiin tuonne Kotkaan, Haminaan, Helsinkiin… pisimmät reissut oli Vehmersalmelta Helsinkiin. Niin sitten meni terveys ja olis ollu uuvelleenkoulutus Oulun Merikoskella, kolmevuotinen konepiirtäjäkoulutus. Sitten sai valita jäähä näitä tekemään kottiin tahi lähtiä sinne. Kolome poikaa oli pieninä, niin minä jäin sitten pois”, Lintunen kertaa taiteilijan uransa alkua.

Kädentaidot hänellä olivat jo hallussa valmiiksi, samoin piirtäminen. Kansakoulussa Lintusta piirtämiseen kannusti opettaja Lyyli Vuorinen. Uutta veistosta aloittaessaan Lintunen piirtääkin luonnollisen kokoisen mallin ennen veistotyöhön ryhtymistä. Anatomiaa hän on oppinut kuvanveistäjä Taru Mäntyseltä.

Lintusen veistosten aiheista löytyy vanhoja lauluja, paikallishistoriaa, Lappi-aiheita ja Kalevalaa. Tilaustyöt ovat usein esimerkiksi lahjaksi annettavia muotokuvia. Tilaustöitä on matkannut sekä Suomeen että Keski-Eurooppaan ja Kanadaan asti. Lintunen pitää parhaana työnään triptyykkiä Metsästyskulttuurin suomalainen mytologia. Kolmen muotokuvan sarjassa esiintyvät Tapio, jolla on kädessään Tursaan sydän -valtikka sekä Ahti ja Mielikki, Tapion vaimo.

Melkein kaikilla Lintusen teoksilla on nimi. Korkeimman kädessä, Luopumisen aika ja Pohjoinen ulottuvuus antavat viitteitä teosten takana olevasta ideasta ja tarinasta. Lintunen tutustuu mielellään kirjallisuuden kautta vaikkapa suomalaiseen mytologiaan ja hankkii tietoa veistoksen pohjaksi. Suomen 2017 juhlavuoden kunniaksi Lintunen on tehnyt kolme teosta, Karhu naapurina, Kollaa kesti ja 1918.

Lintunen on osallistunut aikoinaan Koljonvirran moottorisahaveiston SM-kisoihin ja kilpaillut myös talttasarjassa. Veistosta tehdessään Lintunen ottaa ensin suurimmat palat pois moottorisahalla ja työstää teosta sen jälkeen taltalla. Lehmus on hänen mielestään paras veistopuu, tosin se on joskus jopa liiankin pehmeää. Lintunen toteaa veistoinnon vain kiihtyvän Iän myötä. Taito on tallella. ●

LEO LÖPPÖNEN

Savonlinna

Leo Löppösen veistoparatiisi Sulkavan Partalansaaressa sijaitsee täydellisellä paikalla mäen päällä. Saimaalle avautuu laaja maisema mökin joka kolkalta. Tämä puunorppien, karhujen, kettujen, pöllöjen, ilveksien ja muiden luonnonluomien paratiisi ei ole kadotettu.

Löppönen käyttää veistosten kypsyttelyyn pitkän ajan. Luominen ei ole päivän tai kahden asia. Voi kestää jopa kuukausia, kun ajatus veistoksesta muhii pässä. Saman toisto ja kopiointi ei kuulu taiteeseen, jokainen teos on omanlaisensa. Luominen on paras osa veistoa, siinä saa yhdistää kädentyötä ja ajatustyötä. Tuloksen näkee saman tien. Löppönen aloittaa veiston tekemällä aihion ja varmistaa samalla, että puu on ehjä. Jos aihiossa on joku vika, täytyy muuttaa veistosuunnitelmaa. Kun aihio on tehty, voi alkaa ”hifistelemään”. Löppösellä on omat keinonsa veistosten viimeistelyyn, mm. suolaus ja rautasulfaattiliuoksella käsittely. Metallimuotoilun opettajana toimineella Löppösellä on kädentaitoja myös metallitöihin.

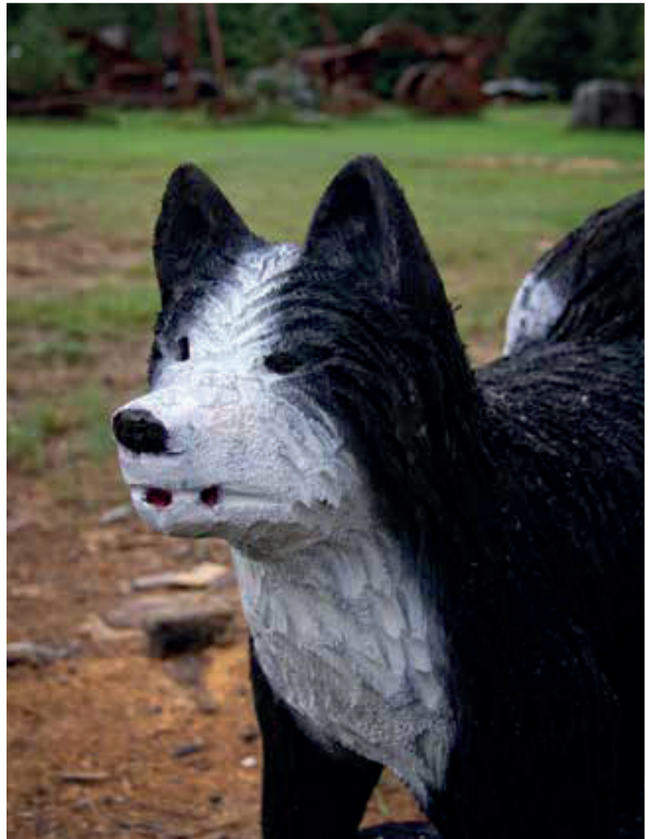
Löppönen teki veistoksia jo lapsena, 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa. Moottorisahaveistoksia hän on tehnyt vuodesta 2010. Löppönen metsästää ja kalastaa ja saa sitä kautta aiheensa usein luonnosta. Hän katsoo eläimiä tarkkaan ja etsii niistä ominaispiirteitä, jotka tekevät veistoksesta oikean näköisen. Löppösen teoksissa onkin usein luonteikkuutta ja liikettä. Uteliaan ketun kaula kurottuu kauniisti sen tutkiessa ympäristöään, vahva lohi taipuilee eläväisen kullankimalteisena.

Löppönen haluaa teoksillaan viihdyttää ihmisiä ja pitääkin myös veistonäytöksiä. Niissä saa hyvää palautetta yleisöltä. Veisto myös edesauttaa fyysisesti hyvässä kunnossa pysymistä. ”Sen verran kova palo mulla on tähän hommaan, että en mä sitä voi jättää tekemättä”, Löppönen toteaa.

RONTTOPUISTO
Heinävesi

Ronttopuisto sijaitsee Heinävedellä, kauniilla paikalla Palokin koskilampien rannalla. Puisto on saanut nimensä tulijoita tervehtivästä jättikokoisesta metallisesta dinosauruksesta. ”Tulin vähä kauempoo. Toesella puolen muapalloo o pikkase kuivemmat evväät ku tiällä”, kertoo kyltti dinon vieressä. Lähistöllä raskaasta ketjusta hitsattu liskolintu taas toteaa: ”Liskolintuna ymmärrän missä on mukavoo. Siks pyörin vuan maisema paekoilla!”

Aku Ankasta ovat hitsatussa muodossa paikalle löytäneet Roope Setä, Sepe Susi ja Veli Nalle. Runoratsu Pegasos liitää sulavasti ylös alas liikkuen kosken rannalla seuranaan Ahti ja kalastava vedenneito. Veistokset sopivat saumattomasti maisemaan ja antavat sille ainutlaatuisen tavanomaisuudesta poikkeavan tunnelman. Teosten tekijä ei halua julkisuutta, mutta antaa toki mielellään kesäisten kävijöiden nauttia kekseliäistä veistoksista.

Ronttopuistossa kävijöitä palvelee Cafe Saurus. Taiteen ja kehuttujen munkkien lisäksi Ronttopuisto tarjoaa kävijöille majoitusta, rantasaunan, tapahtumia ja lapsille leikkikentän. Pieni museo esittelee paikan vanhaa esineistöä ja Palokin koskien kalastushistoriaa. ●

RISTO SALMI
Savonlinna

Savonlinnalainen muurari Risto Salmi on muurannut 40-vuotisen uransa aikana yli tuhat uunia. Taiteellinen silmä kehittyi jo käsityöammatissa, mutta varsinaisia taideteoksia Salmi on innostunut tekemään vasta viime vuosina. Muurarina Salmi joutuu usein myös purkamaan vanhoja uuneja ja helloja, eikä kauniille uuninluukuille tai valurautaisille hellanrenkaille tuntunut löytyvän ottajia. Sisustuselementiksi joskus niitä kyseltiin, ja siitä Salmi saikin idean tehdä luukuista jotain kaunista. Ensimmäiseksi syntyi vaimolle hääpäivälahjaksi mahtavan kokoinen monumentti, jonka neljään sivuun on upotettu yhteensä 75 antiikkista uuninluukkua ja katolla koreilee jättimäinen kuparipannu.

Ensimmäisen työn jälkeen vasta innostus alkoikin. Betonimyllystä syntyi iloinen pyöreänaamainen ukkeli, joka tuo mieleen MTV:n takavuosien pöllö-logon. MTV on itseasiassa käynytkin Salmen pihassa kuvaamassa teoksia.

Hellanrenkaita päällekkäin pinoamalla on syntynyt useita pienempiä ja suurempia patsaita. Isoisänsä Korte-Heikan muistolle tekemäänsä patsaaseen Salmi on saanut jopa liikettä hellanrenkaiden kokoa vaihtelemalla. Satojen kilojen painoinen Korte-Heikka rummuttaa shamaanirumpua neljäntuulen lakki päässään.

175 hellanrengasta taas muodostaa muistopatsaan Salmen lapsena tuntemalle pienikokoiselle Taito-nimiselle miehelle. Salmen isä otti koditтoman Taiton asumaan heille kotiin talveksi 60-luvulla, vaikka perhe ei ollut varakas. Isoihin taloihin ei haluttu Taitoa ottaa. Taito oli hyvin lyhytkasvuinen ja sen takia vähätelty. Runoja vuosikymmenet kirjoittanut Salmi on tehnyt Taitosta runon ja halusi tehdä hänelle patsaankin. Patsas on osoitettu kaikille Taiton kaltaisille heikoille ihmisille. Patsaalla on kasvot pään molemmilla puolilla, toinen puoli on Toivo. ”Miusta sellanenkin ihminen, joka ei oo mittään ihmisten silmissä, niin sille pitäs tehä patsas, eikä sellasille, jotka on voittajia”, hyväntahtoinen Salmi kertoo.

Salmi haluaa teoksillaan tuoda ihmisille hyvää mieltä. Uuneja muuratessaankin hän piirtää laastiin hymynaaman vaikkapa uunin sisälle ja jättää näin merkin tekijästä. Omalle pihalle on syntynyt Olavinlinnan tornin näköinen pizzauuni. Autotallissa painavaa taidettaan väsäilevä Salmi toteaa inspiraation iskevän välillä niin kovana, ettei oikein voi mennä nukkumaankaan. Uuniluukuista muotoiltu keinutuoli ja pieni Fiat pyöreine muotoineen ihmetyttävät, kuinka valurautainen taipumaton materiaali voikin olla niin eläväistä. ●

KAARINA STAUDINGER-LOPPUKAARRE

(1911–2013), Savonlinna

Savonlinnassa keskellä Suomen hienointa järviseutua eli yli 100-vuotiaaksi Kaarina Staudinger-Loppukaarre maalaten joka yö Olevaisia.

Tämä hämmästyttävä energialähetti oli sisäsyntyinen outsider-maalari, jonka eideettiset Olevaiset kasvavat hänen omien sanojensa mukaan suoraan hänen silmistään maalausalustalle. Juuri tästä silmäsyntyisyydestä johtuen ovat nämä väreissä ilvehtivät olennot ainutlaatuisen eläviä. Niissä tuntuu olevan luotuna kokonainen uusi eliökunta ja myös ihminen.

Loppukaarteen olevaiskosmos on unelmamaailma, josta paha tahto on poissa. Jokainen olevainen sulautuu sovussa toiseensa ja tuntuu tarvitsevan toistaan hellyyden välttämättömyydessä. Ne eivät syö eivätkä lyö tosiaan. Näitä lintuja, liskoja ja imettäväisiä ei tunnista biologisesti, vaan ne ovat kuin muunnelmia jostain hyvin persoonallisesta Kaarina-solusta ja tuntuvat kasvavan toisistaan muodostaen kuin hyvintoimivan elimistön.

Useasti maalaus on maalattu reunasta reunaan kuin korostamaan Olevaisten loputtomuutta. Toisinaan nämä linnut tai kalat muodostavat värikylläisiä ryppäitä, jotka sijaitsevat huikaisevassa tilassa, ympärillään pimeä avaruus, joka sekin on täynnä pimeysolevaisia. Jokaisella Olevaisella tuntuu olevan hiukan oma perspektiivinsä tässä painottomassa maailmassa.

Päävärit loistavat Olevaisten muodostaessa graafisesti tanssillisia rytmejä, mutta paras väri on maalarin mielestä ruskea. Se liittyy maahan, ja näkijätaiteilija kertookin lapsuudessaan nähneensä luonnossa maahisten vilistävän hirveää vauhtia.

Olevaiset eivät kuitenkaan ole kuvitusta luonnonhengistä tai tontuista, vaikka ovatkin niiden sukulaisia. Niissä on hätkähdyttävää yksilöllisyyttä: ikään kuin ne todella eläisivät jossain omassa ulottuvuudessaan, jonka Staudinger-Loppukaarre tekee meille näkyväksi. Niissä on huumoria, joka naurattaa tekijää itseäänkin, kun hän ihmettelee mitä hänen ”pöljät silmänsä” näkevätkään. Maalatessaan hän keskustelee niiden kanssa, koska ne ovat hänen parhaita ystäviään.

Ihmishahmo pulpahtelee Olevaisten seassa ja joskus osittain eläinhahmoisena sulautuu tähän joukkoon, joka on koko ajan liikkeessä. Joskus fantasia-imagojen sekaan tulee kuin vierailulle jokin realistinen olento, vaikkapa kissa. Jokainen Olevainen tuntuu menevän omaan suuntaansa, mutta niitä yhdistää suuri ja hyväntahtoinen elämänvoima kuin magneetti. Toisinaan tämän satumaisen suloisen makaaberisyyden sekaan eksyy myös joku kieroonkasvanut olento.

Kaarina Staudinger-Loppukarre ei saanut taidekoulutusta, vaan taiteili koko ikänsä lapsesta lähtien ja oppi omin päin maalaamaan myös realistisesti tarpeen tullen. Värinkäsittelyn hän oppi karttapiirustuskoulussa ennen sotaa, mutta kohtalo vei hänet suuren perheen emännäksi, ja Olevaiset alkoivat nousta alitajunnan pimennosta esiin öiseen aikaan kun lapset nukkuivat. Perheenpää ei kuitenkaan pitänyt Olevaisista, ja niinpä Kaarina piilotti ne sahanpurun sekaan vintin maalauskomeroon. Sieltä ne ovat hitaasti vuosikymmenien saatossa nousseet vapaaseen olemiseensa, ja Helsingin Nykytaiteen museon Kiasman ITE ja Art Brut -näyttelyssä 2005 tulivat Olevaiset laajan yleisön tietoisuuteen suurella menestyksellä.

Monissa Staudinger-Loppukaarteen maalauksissa on kuin Marc Chagallin väriskaaloja ja slaavilaista rakkaudellisuuden keinahtelua kitshin ja kuvituksen kehdossa teosten kuitenkaan olematta koskaan imeliä. Niistä tulee mieleen posliinimaalauksen hohto, mutta kuvat voisivat löytyä myös tatuoidulta iholta. Niissä elää tropiikin runsaus, ja varmasti niihin on vaikuttanut Espanja, missä taiteilija on maalannut paljon ja pitänyt näyttelyitä. Espanjalaiset ovatkin antaneet tämän yleisnimityksen Olevaiset näille sinänsä nimettömille maalauksille. Staudigerin esi-isä on saksalainen.

▲ Kuva Jorma Staudinger.

Kaarina Staudinger-Loppukaarre kokeili eri tekniikoita ja halusi yllättää itsensä ja olentonsa aina uudessa kompositiossa. Töitten variaatioista löytyykin hämmästyttäviä sommitelmia: niissä on suurenmoista musikaalisuutta ja absoluuttista värisilmää. Taiteilija ei pelännyt myöskään murrettuja, dramaattisia värejä, joissa Olevaiset ovat haavoittuneempia ja surumielisempiä – mutta eivät koskaan murskattuja. Kaarina aina maisteli (kirjaimellisesti!) käyttämiään akvarellivärejä ikään kuin varmistaakseen maalauksiensa ”oikean maun”.

Staudinger-Loppukaarteen Olevaisia on vaikea verrata edes outsider-taiteen vastaavuuksiin. Jos yhdistäisi italialaisen Carlo Zinellin yksittäisinä toistuvat lintu- ja ihmisaiheet sveitsiläisen Aloïse Corbazin pursuavan värikylläisiin prinsessajuhliin, voisi syntyä Olevaisyhteys, mutta vertaus olisi ontuva, sillä edellä mainitut maalasivat mielensä sairaudesta käsin, Kaarinan Olevaiset taas nousevat luonnonlapsen sielusta.

Kaarina Staudinger-Loppukaarteen kunnioitettavan iän ja hämmästyttävän terveyden ja elämänilon salaisuus oli varmaankin tämä maalauksellinen yhteys Olevaisiin. Ne tervehtivät meitä terveyden ja ikuisen elämän valtakunnasta. ●

* * *

Erkki Pirtolan kirjoittama taiteilijaesittely on julkaistu alun perin ITEnet.fi-sivustolla.

RAIMO SUHONEN
Juva

Raimo Suhosen ansiokasta uraa taidemaalarina voisi pitää melkein ammattimaisena, mutta Suhonen kokee kuitenkin kuuluvansa mieluummin ITE-taiteen saralle. Teini-iässä puuveistosten teolla alkanut ura sisältää useita kymmeniä näyttelyitä. Suhosen asuessa Mikkelissä näyttelyitä oli parhaimmillaan peräti viisi yhden vuoden aikana.

Autoalalla työuransa tehnyt Suhonen harjoitteli maalausta maalaamalla ikoneita ja kopioita Suomen taiteen klassikoista. Taideharrastuksen alkaessa paljastui myös asia, jota Suhonen ei ollut ennen tiedostanut: hän on punavihersokea. Tätä taustaa vasten Suhosen ultrarealistiset teokset näyttävät entistä vaikuttavammilta, koska hänen on täytynyt opetella maalamaan värit kantapään kautta. Suhonen on onnistunut tässä erinomaisesti, sillä punavihersokeus ei näy millään tavalla hänen teoksissaan. Kaupunkinäkymät Mikkelistä, muotokuvat, maisemat ja eläimet ovat kuin elävästä elämästä. Viime vuosina realististen maisemien ja muotokuvien rinnalle syntynyt myös abstrakteja maalauksia.

Suhosen vaimo Kristina on ollut suurena tukena taiteellisella uralla. Vaimo kannustaa miestään maalauksessa ja osti harrastuksen alussa hänelle ensimmäiset kunnolliset väritkin. Artenomin koulutuksen saanut Kristina Suhonen ymmärtää itsekin taiteellisena henkilönä puolisonsa maalausintoa, eikä ole toppuuttelemassa turhan päiten. Raimo Suhonen maalasi vuonna 2017 puolen vuoden aikana peräti nelisenkymmentä taulua.

Kristina-vaimo on ollut aktiivisesti mukana myös näyttelytoiminnassa. Näyttelyn rakennus, markkinointi, valvonta ja purku on tullut tutuksi vuosien aikana. ”Jokaisen menestyvän miehen takana on nainen. Kyllä se pitää paikkansa ihan oikeasti”, Kristina toteaa. Suhoset ovat jo yli kymmenen vuoden ajan pitäneet kesäisin näyttelyä kotipihansa Liiterigalleriassa.

Raimo Suhonen vaikuttaa siistin ja realistisen tyylinsä perusteella olevan hyvin täsmällinen ja tarkka ihminen. Hän ei halua näyttää keskeneräisiä töitään edes vaimolleen. Maalauksen vaiheista hän toteaa: ”Siinä vaiheessa, kun lähtee tekemään kuvaa, niin siinä vaiheessa tuntuu kaikkein mukavimmalta. Että mitä siitä syntyy loppujen lopuksi? Kun on pohjustanut sen kankaan hyvin ja siihen vetelee ensimmäisiä muotoja. Ja tietysti se lopputulos on sitten kaikkein parasta.”

Suhosen julkisia töitä löytyy Mikkelin Tuomiokirkkoseurakunnasta sekä Heinolan ja Pieksämäen kunnantaloilta. Suhonen on Mikkelin taideyhdistyksen ja Suomen taiteilijat ry:n jäsen. ●

SUSANNA TUOMINEN

Mikkeli

Taideterapeutti ja taidekasvattaja Susanna Tuomisen alaa on kierrätysmateriaalin käyttö. Hänen isänsä oli moottorisahaveistäjä ja kuin verenperintönä Tuominen on koko ikänsä tehnyt käsillä. Hän on kunnostanut isänsä vanhoja veistoksia ja tehnyt itse lisää sekä puusta, metallista että betonista.

Laajasta pihapiiristä löytyy tarvekalujen tekemiseen kutomo, hitsauspaja, puuverstas ja nahkatyöpaja. Tuominen pyrkii miehensä kanssa omavaraisuuteen paitsi ruuan, myös kaiken muun suhteen. Tuominen tekee jopa kenkänsäkin itse. Aviomies on rakentanut pihapiirin työpajat. Teatteritila autotallin päällä kutsuu leikkimään ja kokeilemaan runsasta rekvisiittaa, naamioita ja pukuja. Nukketeatteriohjaajana Tuominen on tehnyt nukkeja ja naamioita, käsikirjoituksia sekä valo- ja lavastesuunnittelua. Tuominen toteaakin: ”Ei oo mitään tekniikkaa jota en osais. Mutta se saattaa kyllä olla kaikilla, joilla on kädentaito.”

Tuomisella ei ole monipuolisessa osaamisessaan lempitekniikkaa. Hänelle materiaalilla ei oikeastaan ole väliä, vaan tärkeintä on materiaalin kautta tuottaa omaa tarinaansa ja ilmaista luovuutta. Tuomisen omin identiteetti on käsityöläinen. Tuominen kertoo elämäntavastaan: ”Se on maalla niin kiva, kun voi ihan oikeesti tehä, eikä kukaan voi tulla sanomaan, ettei noin saa tehdä. Meillä on koko ajan joku projekti kesken täällä.” ●

VEIKKO TURTIAINEN

Punkaharju

Veikko Turtiainen on tehnyt puuveistoksia 30 vuotta. Lustossa hän teki näyttelyn- ja kalusteiden rakennusta peräti kuudentoista vuoden ajan. Turtiaisen käsialaa on massiivinen Luston Lasten Puu sekä sen läheisyydessä seisova puinen Veko-hevonen. Samoin Turtiaisen tekemä oli aikoinaan Luston pihaa elävöittänyt jättimäinen Troijan hevonen, johon pääsi sisällekin. Luston kokoelmista löytyy useita Turtiaisen veistoksia. Hän on tehnyt yhteistyötä myös tiedekeskus Heurekan kanssa.

Turtiaiselle on uran alusta asti ollut ominaista abstrakti ilmaisu. Hän ei halua rajoittaa katsojaa realistisilla veistoksilla, eikä halua nimetä töitään, koska se ohjaa tulkintaa liikaa. Aluksi hän tosin nimesi teoksiaan, mutta luopui siitä, koska koki nimet keinotekoisiksi ja harhaanjohtaviksi. Turtiainen on pitänyt monia näyttelyitä, mm. yksityisnäyttelyn Lustossa. Monissa näyttelyissä häneltä on kysytty, mitä teokset esittävät. ”Siinä sitten on haavi auki, kun ei itekkään tiijä, että sen pitäs jotakin esittää, niinku semmosta olemassa olevaa”, Turtiainen kertoo. Hän kokee katsojan mielikuvituksen pääsevän liikkumaan vapaammin abstraktien teosten parissa.

Turtiainen ei koe töillään olevan erityistä sanomaa. Taidetta ei pitäisi ruotia ja analysoida liikaa, koska silloin menettää elämyksen. Puutalotehtaalla puuseppänä työskennellyt Turtiainen ei kutsu itseään taiteilijaksi, vaan puuveistosten tekijäksi. Kuten monia puunveistäjiä myös Turtiaista on joskus verrattu Eeva Ryynäseen. Turtiainen ei kuitenkaan itse pidä tästä vertauksesta: ”Ei muuta yhtäläisyyttä, kuin samaa raaka-ainetta käytetty”, hän toteaa. ●

PETRI TURUNEN

Makkola, Savonlinna

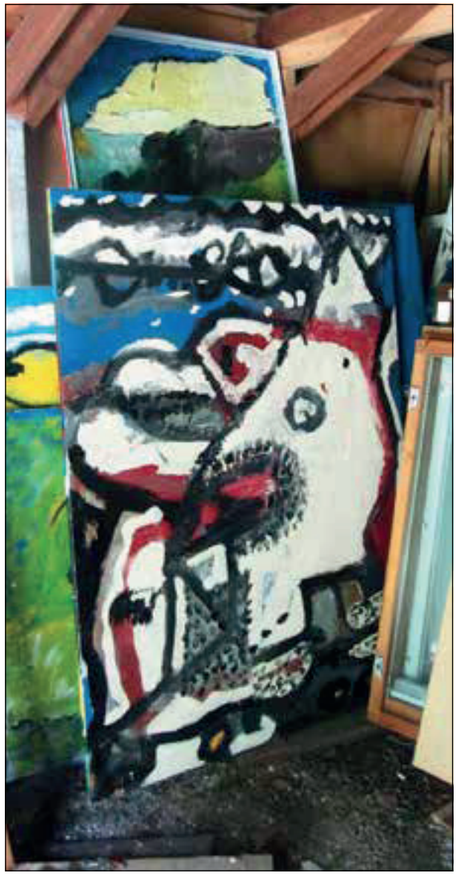
Monilahjakas Petri Turunen on taidemaalari, muusikko, sanoittaja, videotaiteilija ja luonnonrakastaja.

Taide alkoi kiinnostaa Turusta murrosiässä, jolloin hän alkoi käydä taidenäyttelyissä. Koulussa piirustuksen opettaja antoi kritiikkiä Turusen tavasta rajata hahmot mustalla. ”No en mie niitä neuvoja oo kuunnellu. Mustaakin tullu käytettyä hyvinki agressiivisesti”, Turunen toteaa huvittuneena. Parikymppisenä Turunen alkoi harrastaa taidetta vakavammin. Jotain piti ryhtyä kokeilemaan, ”kun ei oikein tienny mitä elämällä tekkee”. Turusen äiti osti hänelle ensimmäiset värit. Siitä lähtien harrastus kehittyi, ja ensimmäisen yksityisnäyttelyn Turunen piti Kerimäen kirjastossa 1989. Turunen on saanut apurahojakin, mutta toteaa, ettei taiteen teosta ole koskaan ollut elinkeinoksi asti.

Turusen aiheissa näkyy hänen rakkautensa luontoon ja halu suojella luontoa. ”On niissä jotain luontoteemaa, enemmän kuin henkilöteemaa”, Turunen myöntää. Maalausten lisäksi Turusen tuotannosta löytyy kollaaseja, joissa on käytetty luonnonmateriaaleja, vaikkapa sarvia ja puunkappaleita. Hän on tehnyt myös puuveistoksia. Kun Turunen maalaa, hänellä on monta teosta kerrallaan työn alla. Osa valmistuu ja osa ei. Joskus on vaikeaa tietää milloin työ on valmis. Maalausta ei saa ”tehdä tukkoon”, jotta tuoreus säilyy.

Vuonna 2011 Turusella oli yksityisnäyttely Savonlinnan maakuntamuseossa. Näyttelykirjassa todettiin Turusen taiteesta löytyvän vertailukohtia Gallen-Kallelaan, Picassoon, kansantaiteeseen ja ITE-taiteeseen. Vaatimaton Turunen vierastaa vertailua arvostettuihin taiteilijoihin. Tyylinsä hän kertoo olevan ”vähän mitä sattuu”. Hän allekirjoittaa kuitenkin näyttelykirjassa olevan luonnehdinnan taiteen teon merkityksestä: ”Maalaaminen on minulle tapa sanoa, että olen olemassa.”

Maakuntamuseon näyttelyn jälkeen Turunen on keskittynyt maalausta enemmän musiikin tekoon. Turusen bändi rt44band (Rantatie 44) soittaa rock-blues-henkistä musiikkia. Turunen on säveltänyt ja sanoittanut bändin kappaleet ja tehnyt myös levynkansia ja videoita. Sanoituksissaan Turunen pohtii aidon korpifilosofin tapaan elämää, maailman- ja luonnontilaa, ihmisyyttä. ●

Taiteilijan pyynnöstä sisältö poistettu.

RAIMO VOKKOLAINEN
Joroinen

Varkaudesta syntyisin oleva, nykyisin Joroisten puolella asuva Raimo Vokkolainen on koko elämänsä harrastanut taidetta. Ensimmäistä kertaa hänen piirroksiaan esiteltiin jo kouluaikoina paikallislehdessä. Suvussa on taiteellisuutta enemmänkin, Vokkolaisen äiti – omaa sukua Wendelin – maalasi, ja kaksi veljeäkin on kunnostautunut taiteen saralla.

Uransa Vokkolainen on tehnyt kirjapainoalalla, mutta taide on aina kulkenut mukana rakkaana sivutyönä. Parina talvena Vokkolainen kävi taideteollisen koulun iltalinjaa, jossa opettajana oli Kain Tapper. Sittemmin Vokkolainen on itsekin opettanut piirustusta ja maalausta mm. Soisalo-opistolla.

Vokkolaisen maalausten aiheet kumpuavat paljolti luonnosta, joka on hänelle tärkeä. Erityisesti linnut ovat hänelle läheisiä. Raimo Vokkolaisen vaimon veljet asuivat Kanadassa, ja sinne tehdyt useat kuukauden mittaiset matkat näkyvät maalauksissa. Intiaanit ja Kanadan villi luonto, vuoristot ja Alaska, antavat Vokkolaisen taiteeseen oman jännittävän aihepiirinsä. Vokkolaisilla riittää tuntikausiksi mukaansatempaavia kertomuksia näiltä mieleenpainuvilta matkoilta, jotka ulottuivat Kanadan lisäksi aina Kaliforniaan asti. Lappi on pariskunnalle myös tärkeä paikka, mikä näkyy maalauksissakin. Kiehtovaan tarinaan viittaa esimerkiksi Petronella-maalaus, jonka esikuva on Sylvia van der Moerin elämä Lapin kultamailla.

Vokkolaisen tuotannossa mielenkiintoinen osa ovat puukiekoille ja hirven lapaluille maalatut eläinaiheiset maalaukset. Puulle maalaaminenkin sai innoituksensa Kanadassa Vokkolaisen nähtyä intiaanien toteemeja.

2010-luvun puolivälissä pari viime vuotta ovat olleet Vokkolaiselle aktiivista luomiskautta. ”Maalasin melkein itteni sairaaks”, Vokkolainen toteaa.

Tärkeä taustavaikuttaja Vokkolaisen taiteellisella uralla on Senja-vaimo, joka toimii myyntipäällikkönä, managerina ja muusana. Raimo saa maalata rauhassa, kun Senja hoitaa käytännön asiat, kuten lukuisien näyttelyiden järjestelyt. ”Pakkohan sille on aina vähän jotain näyttelyitä järjestää, kun se työntää kun Siirakki niitä maalauksia tulemaan”, Senja vitsailee. ●

KIRJOITTAJAT JA KUVAAJAT

Kimmo Heikkilä
ITE Saimaalla -esittelyhankkeen projektikoordinaattori, visuaalisten alojen sekatyömies

Kiti Häkkinen
Lakeland -alueyhteistyöpäällikkö, ITE-taiteen vannoutunut ihailija, Visit Finland

Raija Kallioinen
kulttuurituottaja, Maaseudun Sivistysliitto, Helsinki

Reetta Karhunkorva
näyttelypäällikkö, Suomen Metsämuseo Lusto, Punkaharju

Seppo Knuuttila
professori emeritus

Sampo Luukkainen
valokuvaaja

Erkki Pirtola
(1950–2016), kuvataiteilija

Minna Tuuva
ITE Saimaalla -kartoitushankkeen projektikoordinaattori

ITE Saimaalla · Nykykansantaiteen vuosikirja 12

© 2018 Kirjoittajat, valokuvaajat, Maaseudun Sivistysliitto ja Maahenki Oy
Toimitus Minna Tuuva
Kuvatoimitus, kuvankäsittely ja taitto Kimmo Heikkilä
ISBN 978-952-301-161-8 · **Kustannus** Maahenki Oy
Painopaikka Print Best OÜ, Tallinna

